

บทที่ 4

วิเคราะห์บทบาทหน้าที่และการใช้วรรณกรรมในพิธีศพแบบล้านนา

ความสำคัญของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพ

จากการศึกษาถึงเนื้อหาของวรรณกรรมที่นำมาใช้อย่างแพร่หลายในพิธีศพแบบล้านนา ตั้งแต่วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมประเภทอาณิสตส์และวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ จะเห็นได้ว่า มีจุดมุ่งหมายในการนำวรรณกรรมมาใช้อยู่หลายประการ ตั้งแต่เพื่อตอบสนองในเรื่องของความเชื่อที่ผู้นำมาใช้มีต่อวรรณกรรม การรักษาประเพณีดั้งเดิมที่กระทำสืบต่อกันมา รวมทั้งจุดมุ่งหมายอื่นๆ ที่ผู้ใช้เห็นว่าน่าจะได้รับจากการนำวรรณกรรมเรื่องนั้นมาแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพ

จากข้อเท็จจริงที่ว่ายังคงมีการใช้งานวรรณกรรมประเภทต่างๆ อย่างแพร่หลายตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมแต่ละเรื่องนั้นยังคงมีเนื้อหาที่เหมาะสมต่อพิธีศพแบบล้านนา โดยมีการคัดเลือกวรรณกรรมจากกลุ่มบุคคลหลายกลุ่ม และเป็นกลุ่มบุคคลที่มีสถานะในสังคมที่แตกต่างกัน โดยการคัดเลือกวรรณกรรมนี้ ก็เพื่อที่จะนำเอาวรรณกรรมที่เหมาะสมที่สุดมาใช้หรือมาแสดงในพิธีกรรม

การนำวรรณกรรมแต่ละเรื่องมาใช้ในพิธีศพนั้น ผู้ที่นำมาใช้น่าจะมีจุดประสงค์รวมทั้งวิธีการนำเสนอที่แตกต่างกันออกไปตามแต่รูปแบบของสถานการณ์และบริบทของชุมชนที่มีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องของพื้นที่ ความเชื่อ ความนิยมนับถือ และกาลเวลา ซึ่งปัจจัยดังกล่าวได้ส่งผลต่อบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมที่มีต่อพิธีกรรม และผู้ใช้วรรณกรรมนั้นด้วย นอกจากนี้ยังส่งผลทำให้ความคิดเกี่ยวกับการใช้ และการแสดงวรรณกรรมเปลี่ยนแปลงไปในที่สุด

การใช้วรรณกรรมในพิธีศพที่ได้กระทำสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน และการนำวรรณกรรมที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้ในพิธีกรรมดังกล่าว จึงไม่อาจกระทำขึ้นมาอย่างลอยๆ โดยไม่ปรากฏความเห็นชอบจากบุคคลในหลายๆ กลุ่มในสังคมชุมชน อันเนื่องมาจากการสันนิษฐานที่ว่า วรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่ถูกแต่งขึ้นและถูกนำมาใช้ในชุมชนนั้น ย่อมจะต้องมีหน้าที่และความสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งในพิธีกรรม จึงได้มีการนำเอาวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวมาใช้ ซึ่งจากการคัดเลือกของบุคคลกลุ่มต่างๆ ทำให้วรรณกรรมที่ถูกนำมาใช้ในพิธีศพนั้น มีอยู่อย่างหลากหลายและล้วนแต่ดำรงบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ตามข้อกำหนดที่ตั้งขึ้นโดยกลุ่มคนในชุมชนนั้น

สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ (2539) ได้ศึกษาบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมเรื่องสุพรรณิการ์ว่าวรรณกรรมเรื่องสุพรรณิการ์นี้ สามารถดำรงอยู่ได้ในบริบททางสังคมของกลุ่มชาวไทยจีน ในบทบาทหน้าที่คือการสนองตอบความต้องการทางด้านจิตใจ เป็นการแสดงเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นกลไกของสังคมในการสร้างมาตรฐานจริยธรรม และเป็นการวางแผนพฤติกรรมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยบุคคลหรือตัวละครที่ปรากฏในเรื่องสุพรรณิการ์นี้ เป็นที่เคารพและมีพิธีกรรมเช่นไหว้ของคนไทยจีนตลอดมา

เมื่อพิจารณาจากผลการศึกษาเรื่องสุพรรณิการ์จะเห็นว่าวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมนั้น มีบทบาททั้งในส่วนของการกำหนดช่วงเวลาของกิจกรรมต่างๆ และเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่ช่วยรวมจิตใจของคนที่อยู่ร่วมในพิธีกรรมให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใน พิธีกรรม นอกจากนี้ยังมีส่วนในการควบคุมสังคมโดยใช้หลักจริยธรรมทางศาสนาเป็นข้อกำหนดความถูกต้องในการประพฤติปฏิบัติตนต่อสังคมอีกด้วย

การกำหนดใช้วรรณกรรมในพิธีศพ

จากการศึกษาพบว่าการนำเอาวรรณกรรมมาใช้ในพิธีกรรมนั้น ในแต่ละภาคของประเทศไทยจะมีการจัดการแสดงพระธรรมเทศนาที่ไม่เหมือน เช่น ในภาคกลางจะมีการสวดอภิธรรม และอาจมีการแสดงพระธรรมเทศนาแบบปาฐกธรรม ซึ่งแตกต่างจากการเทศน์แบบล้านนาในเขตภาคเหนือ ซึ่งจะมีการนำเอาวรรณกรรมที่หลากหลายกว่ามาใช้เทศน์ในพิธีศพ ดังที่ผู้ศึกษาได้ทำการแบ่งประเภทของวรรณกรรมที่นำมาใช้ในพิธีศพแบบล้านนาไปแล้ว วรรณกรรมเรื่องต่างๆ เหล่านี้ ได้ถูกกำหนดให้นำวรรณกรรมมาใช้เทศน์ โดยบุคคลที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานพิธีหลายฝ่ายด้วยกัน อาทิ เจ้าภาพ พระสงฆ์ และอาจารย์วัด ซึ่งการกำหนดดังกล่าวนี้ ได้ขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายประการ

กลุ่มบุคคลที่เป็นผู้กำหนดในการนำวรรณกรรมมาใช้

ประการแรก จำเป็นที่จะต้องเข้าใจก่อนว่า บุคคลผู้กำหนดกิจกรรมต่างๆ ในพิธีศพแบบล้านนา คือหมายถึงผู้รู้ที่ทราบถึงกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ระเบียบวิธีปฏิบัติ รวมทั้งการจัดระเบียบตามความต่อเนื่องของพิธีศพนั้น ผู้ที่มีบทบาทดังกล่าว มีอยู่หลายกลุ่มดังนี้

ก. อาจารย์วัดผู้ดำเนินพิธีกรรม โดยมากมักจะเป็นผู้ที่เคยได้บวชเรียนในพุทธศาสนา มาก่อน เมื่อสึกออกมาแล้ว ได้มีส่วนช่วยในกิจการต่างๆ ของทางวัด เป็นผู้ที่ยึดถือกับระเบียบงาน พิธีต่างๆ อีกทั้งยังเป็นผู้คอยกล่าวสวดนำตามความเหมาะสมในพิธีศพด้วย

ข. พระสงฆ์ผู้ดำเนินการพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ใช้วรรณกรรมในการแสดง พระธรรมเทศนาและประกอบพิธีกรรมตามระเบียบของพิธีกรรมที่กำหนดไว้ โดยส่วนใหญ่แล้ว พระสงฆ์จะเป็นผู้กำหนดในการใช้วรรณกรรมที่จะใช้ในแต่ละวัน ในกรณีนี้ทำให้อาจมีการนำ วรรณกรรมมาใช้ซ้ำกันก็ได้ในกรณีที่เจ้าภาพนิมนต์พระจากต่างที่กันและไม่ได้ทำการนัดหมายหรือ กำหนดไว้ก่อน ซึ่งมักจะเกิดกับพิธีศพที่จัดขึ้นที่บ้าน เนื่องจากเจ้าภาพของงานที่จัดขึ้นนิมนต์ พระสงฆ์จากหลายๆ วัดมาแสดงพระธรรมเทศนา

ค. เจ้าภาพของงาน ซึ่งก็คือลูกหลานญาติพี่น้องของผู้ที่เสียชีวิตนั่นเอง โดยเจ้าภาพบาง ท่านอาจมีความรู้เรื่องการใช้วรรณกรรมที่แสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพ ซึ่งทั้งนี้อาจจะเป็นการ ถามเอาจากอาจารย์วัดหรือพระสงฆ์ก่อน แล้วจึงทำการตัดสินใจที่จะใช้เรื่องอะไร โดยมักจะ พิจารณาจากความเชื่อที่เชื่อกันว่าวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวจะให้ผลอะไรต่อผู้ตาย หรือเจ้าภาพอาจ จะต้องการการเทศน์ที่ผู้ฟังที่มาในงานเข้าใจง่าย ก็อาจจะนิมนต์ให้พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา แบบปาฐกถาธรรมได้

สำหรับในอดีตนั้น เมื่อกล่าวถึงบุคคลทั้งสามกลุ่มนี้ อาจารย์วัดจะเป็นผู้มีส่วนสำคัญ ในการดำเนินพิธี คือกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นต่อไปในพิธีศพ ซึ่งหากจะเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจน ก็อาจกล่าวได้ว่า อาจารย์วัดเป็นโฆษกหรือผู้ดำเนินงานในพิธีศพนั่นเอง ขณะเดียวกันเจ้าภาพจะทำ ตามคำบอกแนะนำของอาจารย์วัด ในการเตรียมสิ่งของที่จะต้องใช้ในพิธีศพ และการจัดเตรียม วัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นอื่นๆ เพื่อความสมบูรณ์ตามแบบแผนที่มีมาตั้งแต่ในอดีต

ความเชื่อที่มีต่อวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพแบบล้านนา

จากการศึกษาพบว่า ในอดีตนั้นการจัดพิธีศพแบบล้านนา มักจะจัดกันประมาณ 3-7 วัน วรรณกรรมที่ถูกนำไปใช้ในวันแรกมักจะเป็นเรื่อง *มาลัยโปรด* ดังที่กล่าวไปแล้วว่า เนื่องจากความเชื่อแบบชาวบ้านที่ว่า เมื่อเทศน์คัมภีร์เรื่องนี้แล้วจะทำให้ผู้ตายพ้นจากสถานะที่ไม่ดี ในภพหน้า คือไม่ต้องไปเสวยทุกข์ในนรก เนื่องจากได้พบกับพระมาลัยก่อนแล้วในวันแรก ซึ่งนั่นก็ คือเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องมาลัยโปรดนี้

ในวันที่สอง มักจะใช้วรรณกรรมเรื่องมหาวิบากหรือกรรมวิบาก โดยมีเหตุผลว่าเพื่อ เป็นการแสดงพระธรรมเทศนาให้ผู้ตายได้ฟังว่ากรรมอันเกิดจากการกระทำของตนนั้น จะได้รับผล เช่นไร กล่าวถึงที่สุดก็คือ เป็นการเตือนให้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ได้ตระหนักถึงสถานะของความตายที่ไม่อาจ

หลีกเลี่ยงได้ ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อกันว่าจะทำให้ผู้ตายได้หลุดพ้นจากกรรมที่เคยทำไว้ขณะเป็นมนุษย์อันเนื่องมาจากความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมเรื่องดังกล่าว ขณะเดียวกันก็มีการใช้วรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ด้วยในการแสดงพระธรรมเทศนาในช่วงเวลาระหว่างวันที่สองถึงวันที่หก คือวรรณกรรมประเภทอานิสงส์ต่างๆ วรรณกรรมคำสอน เช่น อานิสงส์คนตาย อานิสงส์ล้างคาบ เปตพลี รวมทั้งยังนิยมการแสดงพระธรรมเทศนาแบบปาฐกถาธรรมตามยุคสมัยอีกด้วย

ส่วนในวันสุดท้ายนั้นถือกันว่าเป็นวันที่สำคัญที่สุดเนื่องจากจะมีแขกเหรื่อเข้ามาร่วมพิธีมาก ดังนั้นจึงมีความต้องการวรรณกรรมที่มีเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไปจากการแสดงพระธรรมเทศนาในวันอื่นก่อนหน้านั้น ซึ่งจากความนิยมในปัจจุบันมักจะจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาวรรณกรรมมหาชาติ โดยมีกัณฑ์ที่เป็นที่นิยมคือ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มัทรี และกัณฑ์กุมาร

ทั้งนี้การใช้วรรณกรรมทั้งสามเรื่องในแต่ละวันนั้น ย่อมสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้แล้วแต่พระสงฆ์ผู้ทำการเทศน์ซึ่งเป็นผู้กำหนดการใช้วรรณกรรมโบราณแต่ละเรื่อง จากการศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรมและการวิเคราะห์เนื้อหาถึงสาเหตุของการนำวรรณกรรมมาใช้ในพิธีกรรมพบว่าวรรณกรรมอานิสงส์และวรรณกรรมคำสอนที่ใช้เทศน์กันมาตั้งแต่ในอดีตนั้น จะมีเนื้อหาของวรรณกรรมที่กล่าวถึงความเชื่อในเรื่อง ผิวยุญาณ และได้อธิบายความเชื่อนั้นด้วยข้อหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ในอานิสงส์ล้างคาบ จะอธิบายกิจกรรมต่างๆ ในพิธีศพซึ่งแฝงไปด้วยความเชื่อในเรื่องของวิญญาณ การเอาเงินใส่ปากศพ เชื่อกันว่าเป็นการใส่ไว้เพื่อให้ผู้ตายได้นำไปใช้ระหว่างเดินทางสู่ภพหน้า ขณะที่ อานิสงส์ล้างคาบได้ระบุว่าใส่ไว้เพื่อให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้พิจารณาว่า เงินที่ตอนมีชีวิตอยู่นั้น แยกกันหาด้วยวิธีที่ ผิดศีลธรรม แต่พอตายไปแล้วก็ไม่สามารถนำไปใช้ได้

การนำวรรณกรรมมาใช้เทศน์ในพิธีศพ ในอดีตมีการใช้เพียงวรรณกรรมโบราณเท่านั้น ด้วยความเชื่อที่ว่าวรรณกรรมโบราณเป็นพุทธวจนะโดยตรงจาก พระพุทธเจ้า ประกอบกับเมื่อได้วิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมที่ใช้ในอดีต เช่น อานิสงส์ล้างคาบ มหาวิบาก มาลัยโปรด มหาอุลลนิพพานสูตร ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายความเชื่อเรื่องผิวยุณาดังที่กล่าวไปแล้ว รวมทั้งการที่วรรณกรรมต่างๆ จะกล่าวถึงผลบุญของการกระทำตามกิจกรรมทางศาสนาด้วยเนื้อหาที่ชักชวนและเสนอผลดีของการกระทำนั้น ทำให้ในสมัยก่อนนั้น พระสงฆ์ผู้เป็นตัวแทนของศาสนา จะเป็นผู้กำหนดใช้วรรณกรรมในพิธีศพแต่เพียงผู้เดียวเสมอ ซึ่งการจะพิจารณานำเอาวรรณกรรมเรื่องใดมาใช้ขึ้น ขึ้นอยู่กับความถนัดของแต่ละท่าน แต่ที่ชัดเจนคือ ด้วยเนื้อหาที่มีการเชื่อมโยงความเชื่อของชาวบ้านให้เข้ากันได้กับข้อธรรมทางศาสนานั้น ทำให้วรรณกรรมเหล่านี้ได้รับการคัดเลือกจากพระสงฆ์นำมาใช้ในพิธีศพเสมอมา บทบาทของพระสงฆ์ในการเลือกใช้วรรณกรรมที่นำมาแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพแบบล้านนาจึงมีอยู่สูง ซึ่งตรงข้ามกับในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ทั้ง

อาจารย์วัด เจ้าภาพ และพระสงฆ์เกี่ยวกับเรื่องการเลือกใช้วรรณกรรมที่นำมาเทศน์ในปัจจุบันนั้น พบว่า การเลือกใช้วรรณกรรมในปัจจุบันนี้ ขึ้นอยู่กับเหตุผล 2 ประการคือ

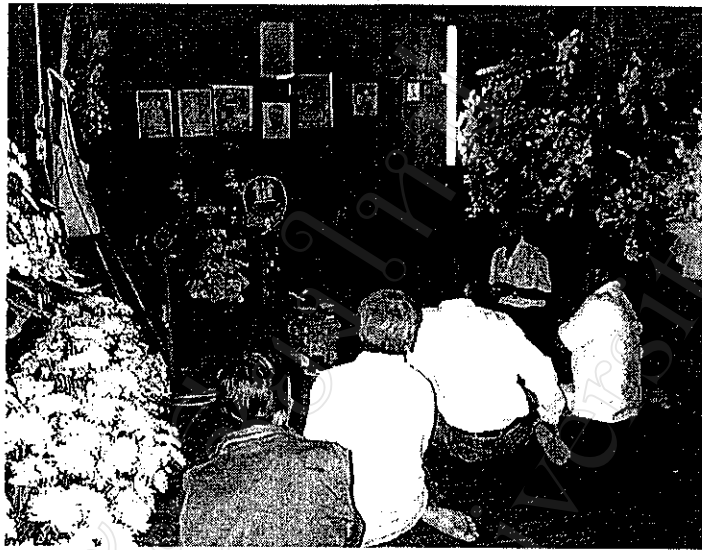
1. ความต้องการของเจ้าภาพ

ปัจจุบัน เจ้าภาพ ในพิธีศพมักจะมอบบาทในการเลือกวรรณกรรมมาใช้เทศน์มากขึ้น กว่าแต่ก่อน ทั้งนี้ ปัจจัยที่ทำให้เจ้าภาพสามารถเลือกเรื่องที่จะนำมาเทศน์ได้ก็คือ ฐานะทางเศรษฐกิจ ของเจ้าภาพ หากงานใดที่เจ้าภาพร่ำรวยก็สามารถนิมนต์พระชื่อดังที่จะมาเทศน์เรื่องที่ตนต้องการได้ ซึ่งการตัดสินใจดังกล่าว มักจะเป็นการตัดสินใจที่ผ่านการปรึกษากับอาจารย์วัดแล้ว หากทราบว่า พระสงฆ์หรือเณรรูปใดมีชื่อเสียง เมื่อนิมนต์มาเทศน์ได้ก็จะทำให้งานศพนั้นดูสมฐานะต่อทั้งผู้ตาย และเจ้าภาพมากยิ่งขึ้น ดังเช่นที่ อภิธาน สมใจ (2541 : 16-17) กล่าวไว้ว่า งานศพมีความสำคัญต่อ สังคมในชุมชนในสองด้านคือ เป็นเวทีที่ใช้ยืนยันสถานภาพของทั้งคนตายและคนเป็นพร้อมๆ กัน และเราจะสามารถพบสถานภาพ ตำแหน่ง บทบาท ความมั่งคั่ง หรือหน้าตาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การบริหาร ของคนเป็นคนนั้นๆ กลุ่มนั้นๆ หรือสถาบันนั้นๆ ได้ใน บรรยากาศงานศพ และกิจกรรมพิธีกรรมอื่นๆ ที่จัดให้มีขึ้นเพื่อชีวิตหลังความตาย

เรณู อรรถาเมศร์ (2534 : 172) กล่าวว่า ความเป็นจริงอย่างหนึ่งก็คือ นอกเหนือจาก ความต้องการให้พิธีศพลุล่วงไปด้วยดีแล้ว ความคาดหวังของเจ้าภาพญาติมิตรของผู้ตาย ก็ต้องการ ให้ผลอันพึงได้พึงมีประสบแก่ผู้ตายเป็นสำคัญ ดังนั้นในพิธีกรรมจึงมีหลายสิ่งๆ ที่สร้างขึ้นใหม่หรือ เพิ่มเติมขึ้นมา

การนำวรรณกรรมเรื่องต่างๆ นอกเหนือจากที่เคยใช้กันมาในอดีต จึงน่าจะเป็นการ ตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพ ทั้งในด้านของการต้องการแสดงฐานะของตนเอง ความ คาดหวังถึงผลที่จะได้รับการเทศน์วรรณกรรมเรื่องดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นผลจากความเชื่อเรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ของวรรณกรรมที่อาจพาให้ผู้ตายไปสู่สุคติ หรือเพื่อมิให้บรรยากาศภายในงาน เคร่งเครียดจนเกินไป รวมทั้งเพื่อไม่ให้ผู้ที่มาร่วมงานเกิดความเศร้าโศกจนเกินไปนัก

การสร้างวรรณกรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีศพขึ้นมาใหม่ในปัจจุบันมากมาย ทั้งจาก วรรณกรรมที่มีอยู่แต่ต่างประเภทกับที่เคยใช้มาในอดีต เช่น มหาชาติ วรรณกรรมตำนาน และ วรรณกรรมที่ถูกนำมาดัดทอนเพื่อพิมพ์ลงบนลานกระดาษ เช่น เปตพลี มาตาปิตุ เทวทูตทั้ง 5 นั้น ล้วนแล้วแต่นำมาใช้ใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการในส่วนนี้ของเจ้าภาพผู้จัดงานทั้งสิ้น ซึ่งจะ เห็นได้ว่าบทบาทของการเป็นผู้เลือกเรื่องวรรณกรรมนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต และ วรรณกรรมที่เลือกในปัจจุบันเองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตเช่นกัน

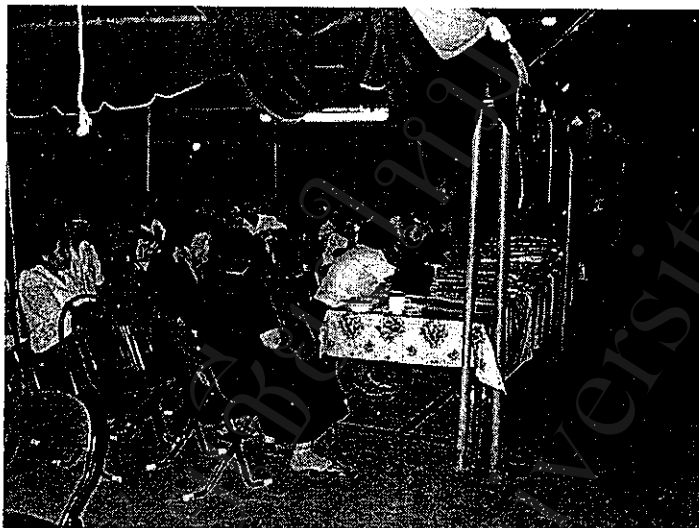

7. บรรยากาศก่อนที่พระสงฆ์จะเริ่มทำการเทศน์บนบ้านของเจ้าภาพในพิธีศพ

2. พื้นที่และเวลา

ความสำคัญของช่วงเวลาต่อการกำหนดใช้วรรณกรรมนั้น ถือกันว่าวันสุดท้ายจะเป็นวันสำคัญที่สุด ดังนั้นการนำวรรณกรรมที่จะใช้จึงต้องเป็นวรรณกรรมที่ถือว่าพิเศษกว่าวรรณกรรมที่ใช้เทศน์ในวันก่อนหน้านั้น เช่น อาจจะเป็นการเทศน์ มหาชาติ ถิ่นต่าง ๆ และยังถือเป็นหน้าเป็นตาของเจ้าภาพที่ได้แสดงให้เห็นแก่ที่มาร่วมงานศพได้รับรู้อีกด้วย การคำนึงถึง วันเวลาในการแสดงธรรมจึงส่งผลต่อการตัดสินใจที่จะนิมนต์พระรูปใดมาเทศน์ในพิธีศพวันนั้นด้วย

ส่วนพื้นที่ที่ทำการเทศน์ ก็มีผลสำคัญเช่นกัน จากการศึกษาพบว่า การเทศน์ในเขตตัวอำเภอเมืองนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเทศน์แบบปาฐกธรรม ส่วนในการเทศน์ในเขตนอกอำเภอเมืองออกไปมักจะเป็นการแสดงพระธรรมเทศนาแบบประเพณีนิยม คือใช้วรรณกรรมตามแบบล้านนาในคุ้มกักร์โบราณ ทั้งนี้ในเขตอำเภอรอบนอกอำเภอเมืองนั้น ทางฝ่ายเจ้าภาพงาน ยังคงยึดถือแบบแผนที่ปฏิบัติกันมา โดยผ่านการปรึกษากับอาจารย์วัดเรียบร้อยแล้ว ขณะที่ในเขตอำเภอเมืองนั้น เจ้าภาพมักจะคำนึงถึงความสะดวกของผู้มาร่วมงานและบรรยากาศภายในงานก็ไม่เคร่งครัดมากนัก จึงนิยมที่จะนิมนต์พระให้แสดงพระธรรมเทศนาที่เป็นปาฐกถาธรรมมากกว่า เพื่อทำให้การดำเนินพิธีกรรมต่างๆ เสร็จสิ้นตามเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ยังเป็นการอำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และแขกผู้มาร่วมงานเช่น กำหนดการแสดงพระธรรมเทศนาและการสวดมนต์ภา ขังสุกุล จะดำเนินไปในระหว่างเวลา 20.00 – 21.00 น. ก็เสร็จสิ้นกิจกรรมทางศาสนาในวันนั้น

8. แยกผู้มาร่วมพิธีศพ กำลังนั่งฟังการแสดงพระธรรมเทศนาภายในบริเวณวัด

บทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมในพิธีศพแบบล้านนา

การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในสถานการณ์ต่างๆ นั้น เดลล์ ไฮม์ส์ (Dell Hymes) ได้ให้ความคิดเห็นต่อการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ในแต่ละชาติพันธุ์ว่า การใช้ภาษาของบุคคลในแต่ละสังคมล้วนมีระบบแบบแผนเป็นของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากสังคมอื่น ซึ่งเป็นไปในทางองเดียวกันกับการที่ระบบวัฒนธรรมและ โครงสร้างทางสังคมมีลักษณะเฉพาะแบบในแต่ละสังคม “The Ethnography of Speaking” (1962) มีใจความว่า การพูดหรือภาษานั้นเป็นเรื่องเดียวกันกับการใช้ สถานการณ์ รูปแบบและหน้าที่ของภาษา และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อการศึกษาชนิดนี้ว่า “Ethnography of Communication” หรือ “ชาติพันธุ์วรรณนาเพื่อการสื่อสาร” โดยจะเป็นการค้นหาคำตอบจากคำถามสองประการคือ ประการแรกผู้พูดจำเป็นต้องทราบอะไรบ้างเพื่อการสื่อสารที่เหมาะสมในแต่ละชุมชน และ ประการที่สองผู้พูดเรียนรู้วิธีการสื่อสารนั้นอย่างไร (อ้างใน ดิยู ศรีนราวัฒน์, 2539 : 27-30)

ไฮม์ส์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการสื่อสารในที่นี้ว่า ได้หมายความว่า ความรู้ ความสามารถในการสื่อสารที่เหมาะสม เป็นการรวมเอาความรู้ทางด้านภาษาและความรู้ตลอดทั้ง ความคาดหวัง (Expectations) ในทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนภาษานั้นๆ เข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้นการสื่อสารแต่ละครั้ง คู่สื่อสารจะต้องทราบว่าใครเป็นผู้พูดหรือใครควรเป็นผู้ฟัง และ ควรเลือกใช้ภาษาแบบใดในบริบทใดจึงจะเหมาะสมกับสถานการณ์ นอกจากนี้ยังต้องทราบด้วยว่า

เมื่อพูดหรือสื่อสารกับบุคคลหลากหลายสถานะและบทบาท จะต้องใช้การสื่อสารแบบใดจึงจะเหมาะสม

ดังนั้น เมื่อได้อธิบายตามหลักการของไฮมส์โดยรวมแล้ว ก็คือ เมื่อผู้ศึกษาวิจัยต้องการศึกษาเรื่องการพูดและภาษา จำเป็นจะต้องศึกษาควบคู่ไปกับการศึกษาวิจัยเรื่องของการใช้สถานการณ์ รูปแบบและหน้าที่ของภาษาเหล่านั้น เพื่อที่จะทราบว่า ปัจจัยใดบ้างที่มีผลกระทบหรือเกี่ยวเนื่องกันกับกระบวนการสื่อสาร รวมทั้งในสถานการณ์ที่มีรูปแบบที่แตกต่างกันไป ได้ทำให้การสื่อสารหรือการสนทนาเปลี่ยนแปลง ปรับตัวไปอย่างไร

ฉะนั้น เมื่อต้องการจะดัดแปลงนำเอาวิธีการศึกษาแบบ “ชาติพันธุ์วรรณนาเพื่อการสื่อสาร” นี้มาใช้ในการศึกษาบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธี ก็จำเป็นต้องศึกษาถึงสถานการณ์ในการใช้วรรณกรรม การพูดหรือสื่อสาร รวมถึงภาษาของผู้ใช้วรรณกรรมด้วย เพื่อผลในการที่จะทราบถึงองค์ประกอบที่อยู่แวดล้อม อันประกอบกันเป็นสถานการณ์การใช้วรรณกรรมขึ้น และจะทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งในพิธีกรรม

การวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสารที่ปรากฏในพิธีกรรม ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาอยู่ที่ การสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการแสดงพระธรรมเทศนา กับฆราวาสผู้ที่มีโอกาสมาฟังธรรมและอยู่ร่วมในพิธีกรรมคือในพิธีศพแบบล้านนา โดยผ่านการสื่อสารคือ การใช้วรรณกรรมที่กำหนดมาเฉพาะเพื่อที่จะนำมาแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพ เพื่อที่ได้เข้าใจกระบวนการสื่อสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรม และเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมที่นำมาใช้เป็นสาร (Message) ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่กำหนดขึ้นเป็นพิเศษในพิธีกรรมที่มีความหมายต่อชีวิต ความเชื่อ และสังคมนี้

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพคืออาจารย์วัด พระสงฆ์ เจ้าภาพ และผู้ที่มาร่วมพิธีศพ รวมทั้งการสังเกตการณ์กระบวนการในการดำเนินพิธีกรรมในขั้นตอนต่างๆ การใช้วรรณกรรม และบทบาทของวรรณกรรมต่อพิธีกรรม เพื่อที่จะทราบถึงวิธีคิดและความเห็นของผู้ที่มีส่วนร่วมในพิธีศพอย่างรอบด้าน และกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในพิธีศพ จากพิธีศพที่จัดขึ้นในแต่ละพื้นที่

ทั้งนี้ เดล ไฮมส์ (1972) ได้จำแนกองค์ประกอบของการสื่อสารของมนุษย์ในสถานการณ์หนึ่งๆ ออกเป็น 16 ประเภท เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม ยังมีหัวข้อการศึกษาบางข้อที่ไม่สามารถนำมาประกอบในการศึกษาด้วยในบริบทของพิธีศพ เพื่อความเหมาะสมผู้วิจัยจึงได้ปรับเปลี่ยนโดยจะใช้หัวข้อต่างๆ เหล่านี้ตามความเหมาะสม ซึ่งหัวข้อในการศึกษาที่ไฮมส์ได้ตั้งไว้นั้น ผู้ศึกษาจะได้นำมาเป็นข้อศึกษา ในการศึกษาองค์ประกอบของสภาพแวดล้อม และการใช้สาร ที่นำมาสื่อในพิธีศพแบบล้านนา

เพื่อต้องการทราบถึงผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำวรรณกรรมมาใช้แสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพแบบล้านนา จึงจำเป็นที่จะต้องทราบว่า วรรณกรรมนั้นเมื่อเทียบกับหลักการทางการสื่อสารแล้ว สมควรจะจัดให้เป็นประเภทของการสื่อสารแบบใด รวมทั้งวรรณกรรมหรือสารที่นำมาแสดงเพื่อต้องการผลนี้ จะมีรูปแบบของสารดังกล่าวอย่างไรบ้าง ดังนี้

1. ประเภท รูปแบบ และเนื้อหาของวรรณกรรมในแง่ของการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า ประเภทของการสื่อสาร (Genre) ในการสื่อความด้วยวรรณกรรมทั้งประเภทอนิสงส์และวรรณกรรมคำสอนในพิธีศพแบบล้านนา เพื่อที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพิจารณาในเรื่องสังขารและชีวิตมนุษย์นั้น พระสงฆ์ได้ใช้การสวด-เทศน์และการอธิบายข้อธรรมในกรณีที่เป็นปาฐกถาธรรม มาใช้ในการสื่อสารในพิธีศพแบบล้านนา การสื่อสารแบบการสวด-เทศน์นี้ต้องการความศรัทธาและความเชื่อในการฟังสูง เนื่องจากเนื้อหาของสารที่เกี่ยวข้องกับความคิดเกี่ยวกับความตายอันเป็นนามธรรม ทำให้เกิดความเหมาะสมที่จะนำมาใช้สอนในพิธีกรรมเฉพาะเช่นในพิธีศพนี้

การสื่อสารนี้ได้มีรูปแบบของสาร (Message Form) คือ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ว่า เป็นการศึกษาวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพแบบล้านนา ดังนั้นรูปแบบของการสารดังกล่าว จึงสมควรเป็นรูปแบบของการแสดงพระธรรมเทศนาด้วยวรรณกรรมเป็นการสื่อคือการเทศน์-สวดของพระสงฆ์ ด้วยการเทศน์-สวดวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ที่กำหนดขึ้นโดยรูปแบบของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพในล้านนานั้น มีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลายเพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ซึ่งภาษาที่ใช้สื่อสารนั้นก็มีความแตกต่างกันคือ

ก. การสื่อสารเชิงวจนะ (Verbal Communication)

การสื่อสารเชิงวจนะ หมายความว่า การสื่อสารที่ผู้ทำการสื่อสาร (ผู้ส่งและผู้รับสาร) ใช้ภาษาพูดหรือภาษาเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสาร หัวใจสำคัญของการสื่อสารประเภทนี้จึงอยู่ที่การใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อสาร (ประมะ สตะเวทิน, 2533 : 31)

ในการแสดงพระธรรมเทศนาทั้งแบบโบราณและการปาฐกถาธรรมจะใช้ภาษาพื้นเมืองเหนือที่เรียกว่า คำเมือง ในการเทศน์ ทั้งนี้ในการเทศน์ผ่านคัมภีร์กระดานนั้น จะเทศน์ด้วยการอ่านเป็นทำนอง เนื่องจากวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์กระดานนั้นมักจะแต่งขึ้นใหม่เพื่อความสะดวกในการอ่านและง่ายต่อการเอื้อนเสียงเป็นทำนอง ดังเช่นในการเทศน์สวดศพของนางแก้วเรือน เมขลา เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2545 นั้น พระสงฆ์ผู้เทศน์ได้เทศน์วรรณกรรมเรื่อง อานิสงส์ทานผ้าบังสุกุล และได้นำคัมภีร์กระดานมาเทศน์ ใช้เวลาประมาณ 20 นาที

พระสงฆ์จะทำการเทศน์เป็นท่วงทำนอง ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับเสียงของพระสงฆ์เทศน์ด้วย ส่วนใหญ่ในการเทศน์นั้นจะพบว่า พระสงฆ์ผู้เทศน์จะดำเนินการคล้ายการจับ ซึ่งมีลีลาและท่วงทำนองที่ชัดเจน โดยจะอ่านคัมภีร์ด้วยระดับเสียงเดียวกันในหนึ่งประโยค จากนั้นขึ้นเสียงสูงหรือต่ำลงตอนท้ายประโยคเป็นการเน้นความและทำนองในการเทศน์นั้นจะเอื้อนเสียงตรงท้ายประโยค และมีท่วงทำนองที่ตายตัวในตลอดการเทศน์ครั้งนั้น นอกจากนี้ยังไม่มีการอธิบายเนื้อหาของวรรณกรรมแต่อย่างใด คงถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่โบราณที่ถือกันว่าธรรมดังกล่าวมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นพระวาทะของพระพุทธองค์

9. พระสงฆ์กำลังแสดงพระธรรมเทศนาจากคัมภีร์ไบเบิลบนบ้านของเจ้าภาพในพิธีศพ

ในขณะที่การปาฐกถาธรรมนั้นจะเป็นการใช้ภาษาพื้นเมืองเหนือตามปกติ แต่ในบางครั้งก็จะเป็นภาษาไทยกลาง ซึ่งสามารถฟังเข้าใจได้ง่ายทั้งสองสำเนียงโดยพระสงฆ์จะกล่าวกับผู้มาร่วมในงานศพเหมือนกับการพูดคุยกันธรรมดาแต่แฝงการสอนหลักธรรมต่างๆ ตามหลักศาสนาไว้ด้วย รวมทั้งการนำตัวอย่างที่ผู้มาร่วมพิธีนั้นกำลังได้ยินได้รับรู้มาด้วย ซึ่งเนื้อหาของการปาฐกถาธรรมก็มักจะเป็นในแนวทางเดียวกับคัมภีร์ไบเบิลคือการสอนให้ตระหนักในความตายและเร่งหมั่นกระทำความบุญรักษาศีลในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

ข. การสื่อสารเชิงอวัจนะ (Nonverbal Communication)

การสื่อสารเชิงอวัจนะหมายถึง การสื่อสารที่ผู้ทำการสื่อสาร (ผู้ส่งและผู้รับสาร) ใช้รหัสหรือสัญลักษณ์อย่างอื่นซึ่งไม่ใช่ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อสาร (ปรมะ สตะเวทิน, 2533 : 31)

โดยในการสื่อสารเชิงอวัจนะที่ปรากฏในพิธีศพนั้น ก็จะเป็นภาษาท่าทางที่ปรากฏระหว่างการดำเนินพิธีกรรม ซึ่งในข้อนี้หากเป็นการแสดงพระธรรมเทศนาแบบใช้ใบลาน พระสงฆ์จะทำการแสดงพระธรรมเทศนาโดยนั่งอ่านคัมภีร์ใบลานที่ถือไว้ในมือ บางแห่งที่มีการเทศน์แบบปาฐกธรรม พระสงฆ์ผู้แสดงพระธรรมเทศนาอาจจะใช้ลักษณะท่าทางคือใบหน้าและมือประกอบการแสดงพระธรรมเทศนาไปด้วยเพื่อให้ผู้มาร่วมพิธีเกิดความสนใจและตั้งใจในการฟังมากขึ้น ขณะเดียวกันลักษณะของผู้ฟังในขณะที่มีการใช้คัมภีร์ใบลานนั้นผู้ฟังจะนั่งพนมมือจนกระทั่งแสดงพระธรรมเทศนาจบ ขณะที่ในการแสดง พระธรรมเทศนาแบบปาฐกธรรมนั้น ผู้ที่มาฟังธรรมมักจะนั่งฟังตามปกติไม่ได้พนมมือแต่อย่างใด ทั้งนี้คงถือว่าเป็นการนั่งฟังพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา ไม่ใช่จากคัมภีร์ใบลานที่มีความ ศักดิ์สิทธิ์

ก่อนการเทศน์คัมภีร์ใบลานดังกล่าวนี้ อาจารย์วัดนาโหว้พระและอาราธนาศีลก่อนเป็นเวลาประมาณ 5 นาทีตรงหน้าโต๊ะหมู่บูชา จากนั้นจึงนิมนต์ให้พระสงฆ์ทำการแสดงพระธรรมเทศนา โดยอาจารย์วัดอาจจะเป็นผู้บอกให้ทราบว่า วรรณกรรมที่จะใช้แสดงพระธรรมเทศนาในวันนั้นคือเรื่องอะไรด้วยก็มี หากเป็นการแสดงพระธรรมเทศนาแบบปาฐกธรรม ก็จะกล่าวถึงเฉพาะนามของพระสงฆ์ผู้แสดงพระธรรมเทศนาเท่านั้น และหลังจากการแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว จะเป็นการทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย โดยอาจารย์วัดจะเชิญผู้เกี่ยวข้องคือญาติของผู้ตาย เข้ามานั่งใกล้กับบริเวณที่พระสงฆ์สวด แล้วจึงเริ่มทำการกรวดน้ำ จากนั้นก็จะเป็นการสวดมาติกาบังสุกุล เมื่อเสร็จแล้วอาจารย์ผู้ประกอบพิธี มักจะบอกให้ผู้ที่มาฟังเทศน์ให้นั่งคุยกันอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพกันก่อน

วรรณกรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีศพนี้มี เนื้อหาของสาร (Message Content) จะมีเนื้อหาตั้งที่ได้จำแนกไปแล้วในบทที่ 3 โดยในเนื้อหาของสารที่เป็นวรรณกรรมใบลานทั้งวรรณกรรมอาณิสสและวรรณกรรมคำสอนจะเกี่ยวข้องกับการสอนให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลังคือคนผู้มีชีวิตอยู่ ได้เห็นและเข้าใจถึงความตายอันเป็นสภาวะที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงของทุกคน ซึ่งสาร (Message) ที่ถูกสื่อออกมา นั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความแตกต่างกันไป แล้วแต่บุคคลคือพระสงฆ์ผู้ทำการแสดงพระธรรมเทศนาโดยอาจจะมีท่วงทำนองในการแสดงพระธรรมเทศนาที่ไม่เหมือนกัน รวมทั้งขึ้นอยู่กับ การนำเอาวรรณกรรมมาใช้ด้วย เนื้อหาของสารที่นำมาใช้ในพิธีศพแบบล้านนา สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับความนิยมและความเชื่อของคนในท้องถิ่นดังนี้คือ

ก. จากการศึกษาพบว่าหากเป็นพิธีศพที่จัดขึ้นในเขตอำเภอเมือง นิยมให้มีการแสดง พระธรรมเทศนาแบบปาฐกถาธรรม โดยพระสงฆ์ผู้แสดงพระธรรมเทศนาได้ให้ความเห็นว่า น่าจะเป็นเพราะอิทธิพลจากการเทศน์แบบภาคกลาง และอีกสาเหตุหนึ่งคือในเขตอำเภอเมืองจะมีคนจากภาคอื่นๆ เข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก รวมทั้งพระสงฆ์เองก็เป็นพระที่มาจากหลายภาคของประเทศ การแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพด้วยการปาฐกถาธรรมจึงเป็นที่นิยมมากในเขตอำเภอเมือง นอกเหนือจากเหตุผลที่ว่าเข้าใจง่ายกว่าการเทศน์โดยใช้คัมภีร์โบราณ โดยมีเนื้อที่กล่าวถึงการเสียชีวิตของบุคคลผู้ตาย ในตอนต้นจะกล่าวถึงคุณความดีของผู้ตายที่ได้กระทำไว้และความเป็นที่รักของเพื่อนฝูงญาติมิตร เพื่อให้คนที่มาร่วมงานได้ระลึกถึงคุณความดีของผู้ตาย จากนั้นจึงกล่าวถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต และทำการกล่าวถึงข้อธรรมข้อต่างๆ โดยมีมักจะยกตัวอย่างที่อยู่ใกล้ตัว หรือเรื่องราวที่กำลังเป็นที่สนใจในสังคมวงกว้าง เพื่อที่จะได้สามารถเปรียบเทียบและมองเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น

ข. ส่วนในเขตอำเภออื่นๆ นั้น มักจะนิมนต์ให้พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาจากวรรณกรรมอันสงส์และวรรณกรรมคำสอน โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการตาย การกลับชาติไปเกิดใหม่ เนื้อหาที่ทำให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่และมาร่วมฟังในงานศพได้ตระหนักถึงและรับรู้ถึงความตาย ผลของการมาร่วมกิจกรรมทางศาสนา และผลบุญของการกระทำบุญกุศลส่วนกุศล

2. เวลาและสถานที่ (Setting)

เวลาและสถานที่ในการสื่อสารที่เกิดขึ้นในพิธีศพนั้น ถูกกำหนดให้มีขึ้นดังนี้คือ

ก. เวลาในการทำพิธีศพแบบล้านนา

พิธีศพในล้านนานั้น โดยทั่วไปนิยมจัดงานเพียง 3 วัน โดยในเวลาประมาณ 19.00 น. มักจะเป็นเวลาที่ถูกกำหนดให้เป็นเวลาสำหรับการเริ่มดำเนินการพิธีกรรมต่างๆ เนื่องจากเหตุผลที่ว่าเป็นเวลาที่คนส่วนใหญ่เสร็จสิ้นการทำงานเรียบร้อยแล้ว และสามารถเดินทางมาร่วมงานได้ทั้งนี้ในบริเวณงาน มักจัดให้มีการเลี้ยงอาหารเย็นก่อนที่จะเริ่มทำการสวดอธิษฐานและการแสดงพระธรรมเทศนาขึ้น โดยมักจะกำหนดให้มีการดำเนินพิธีการทางศาสนาในเวลาประมาณ 20.00 น. ซึ่งพิธีการในวันปกติคือไม่ใช่วันสุดท้ายก่อนวันเผาศพ จะเป็นเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง เมื่อถึงเวลาประมาณ 21.00 น. ก็เสร็จสิ้นกระบวนการต่างๆ

ขณะที่วันเผาศพนั้นนิยมนำกำหนดให้เป็นวันเสาร์หรือวันอาทิตย์ขึ้นอยู่กับว่าเมรุที่ใช้เผาศพนั้นจะวางในวันใด ในช่วงเช้าของวันนั้นก็จะมีการทางศาสนา การทอดผ้าบังสุกุล กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล และจะเริ่มเคลื่อนขบวนศพหลังจากรับประทานอาหารกลางวันเสร็จสิ้นประมาณ 13.00 น. ใช้เวลาเดินทางจากสถานที่ที่ตั้งศพจนถึงเมรุประมาณครึ่งชั่วโมงจนถึง 1 ชั่วโมง

แล้วแต่ระยะทางและสถานที่ว่าตั้งอยู่ในเขตที่มีการจราจรหนาแน่นหรือไม่ เมื่อขบวนไปถึงเมรุเผาศพแล้วจึงดำเนินพิธีอื่นๆ ต่อไปจนกระทั่งเสร็จสิ้นที่การเผาศพในเวลาประมาณ 16.00 น.

10. การตั้งโลงศพที่บ้านของผู้ตาย

เกี่ยวกับเรื่องเวลาในการดำเนินพิธีศพนี้ ในปัจจุบันนิยมให้พิธีการต่างๆ ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ในบางแห่งเจ้าภาพจะบอกกับพระสงฆ์และอาจารย์วัดผู้ทำพิธีว่าให้รับดำเนินการให้เสร็จสิ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวอยู่ห่างไกลจากชุมชนหรือไม่สะดวกต่อการเดินทาง รวมทั้งเห็นว่าผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีนั้นมีเวลาไม่มากนัก พระครูสถิตจิตตสังวร (เสถียร คำเกตุ) วัดฉางขาวน้อยเหนือ ลำพูน (สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2543) กล่าวว่าในปัจจุบันมักจะพบว่า คนในจังหวัดลำพูนนั้น ส่วนใหญ่ต้องไปทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูน ซึ่งจะอยู่ห่างจากสถานที่ตั้งศพในอำเภออื่น ดังนั้นหลังจากเลิกงานแล้ว จึงมายังบริเวณพิธีศพทันที และเมื่อทำการไหว้ศพและนั่งสนทนากันสักครู่หนึ่ง เมื่อเห็นว่า พระสงฆ์ที่กำลังเทศน์อยู่นั้นใช้เวลานาน ก็จะขออนุญาตจากเจ้าภาพกลับไปก่อนเป็นจำนวนมาก เพื่อจะทำกิจธุระอย่างอื่นของตนต่อไป ทางเจ้าภาพส่วนใหญ่จึงมักจะขอร้องให้ พระผู้เทศน์ทำการย่อความในคัมภีร์ต่างๆ เหลือเพียงครึ่งหนึ่งคือแสดงพระธรรมเทศนาเฉพาะส่วนหัวและส่วนท้ายของคัมภีร์เรื่องที่เตรียมมาด้วย บางครั้งก็ใช้เวลาเพียง 5 นาทีก็เสร็จสิ้นการแสดง พระธรรมเทศนาคัมภีร์ธรรมเรื่อง *มัลลยปกร* ทั้งที่ในเนื้อหาเดิมนั้นจะต้องใช้เวลาเกือบครึ่งชั่วโมงในการแสดงพระธรรมเทศนาแบบถ้านานแต่ละเรื่อง

ข. สถานที่ในการทำพิธีศพ

สำหรับสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมนั้น พบว่า ในเขตตัวอำเภอเมือง นิยมนำศพมาตั้งไว้ในบริเวณวัด โดยมากแล้วการตั้งศพมักจะตั้งศพไว้ภายนอกอาคาร และจะหันหัวโลงไปทางด้านทิศใต้เสมอ เนื่องจากเชื่อเป็นทิศของคนตาย ภายในอาคารจะเป็นพื้นที่สำหรับการประกอบพิธีกรรม โดยแบ่งพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้นั่งด้านหน้า และผู้ที่มาร่วมงานนั่งอีกส่วนหนึ่ง และจะมีเก้าอี้ให้นั่งด้านนอกอาคารเพิ่มเติมอีกด้วย ทั้งนี้ในบางแห่งอาจจะจัดให้ทำการตั้งโลงศพด้านในอาคาร เนื่องจากเป็นช่วงฤดูฝน แต่หากเป็นฤดูอื่นแล้วจะจัดให้โลงศพตั้งภายนอกอาคารเสมอ

ในขณะที่เขตอำเภออื่นนอกตัวเมืองนั้น โดยมากอาคารในวัดมักจะคับแคบหรือไม่สะดวกในการจัดงาน จึงมักจะตั้งศพไว้ภายในบริเวณบ้าน นอกจากนี้คนในภาคเหนือยังเชื่อว่าวัดเป็นสถานที่บริสุทธิ์ ไม่ควรที่จะนำศพไปตั้งไว้ รวมทั้งเมรุเผาศพเองก็ไม่ได้ตั้งอยู่ในวัดด้วยเหตุผลเดียวกัน (ศรีเลา เกษพรหม, สัมภาษณ์ 3 พฤษภาคม 2542) ซึ่งในการตั้งศพไว้บริเวณบ้าน

11. เาศพลงนอนไม้ บริเวณหน้าเรือนผู้ตาย

นิยมตั้งโรงศพไว้บริเวณหน้าบ้าน เนื่องจากมีพื้นที่กว้าง หรือหากไม่มีพื้นที่มากพอ ก็จะนิยมทำการปิดถนนหน้าบ้านที่มีการจัดงาน เพื่อตั้งเก้าอี้สำหรับแขกที่มาร่วมงานจะได้นั่งบริเวณถนนหน้าบ้านที่มีงานศพ และจะทำการเขียนป้ายบอกให้ผู้ที่ต้องการใช้ถนนนั้นให้เลี้ยวไปใช้เส้นทางอื่น ซึ่งโดยมากแล้วก็จะเป็เพื่อนบ้านของผู้ตายนั่นเอง และมักจะได้รับความร่วมมือด้วย

สถานที่ในการตั้งศพนี้ อาจจะกล่าวได้ว่า สามารถดัดแปลงไปตามสถานการณ์แวดล้อม ไม่จำกัดว่าจะต้องอยู่ในรูปแบบที่ตายตัว ตั้งแต่ในเรื่องของความจำกัดของพื้นที่ในเขตเมืองทำให้คนที่ไม่มีบริเวณบ้านสามารถนำศพมาตั้งไว้ที่วัด หรือในฤดูฝนก็สามารถตั้งศพไว้ในศาลาวัด หรือหากมีบริเวณบ้านก็จะจัดให้ตั้งศพไว้ที่บ้าน ซึ่งบางครั้งก็เป็นความต้องการของเจ้าภาพเอง โดยอาจมีความเชื่อว่าการนำศพมาตั้งไว้บริเวณบ้านเสมือนกับการยอมรับนับถือผู้ตายว่ายังเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในบ้านตน (สัมภาษณ์ ไมตรี เมขลา : 5 กุมภาพันธ์ 2545)

12. การตั้งศพไว้ในบริเวณวัด

ภายในเวลาและสถานที่ดังกล่าวย่อมส่งผลทำให้เกิดสภาพบรรยากาศที่เป็นพิธีกรรมขึ้น ซึ่งบริบทหรือบรรยากาศ (Scene) นี้ มีส่วนช่วยเสริมให้พิธีกรรมเกิดเอกลักษณ์ของงาน กล่าวคือบรรยากาศในงานศพนั้น โดยทั่วไปแล้ว มักจะขึ้นอยู่กับช่วงเวลาและสถานที่ที่ที่ตั้งศพ จากการศึกษาแบบสังเกตการณ์ในพิธีศพที่จัดขึ้นต่างสถานที่กันนั้น พบว่าการตั้งศพที่จัดขึ้นที่บ้านนั้น มักจะมีความเป็นกันเองและผู้ที่เกี่ยวข้องในงานศพก็จะเป็คนที่รู้จักมักคุ้นกันดี คือเป็นหมู่ญาติและผู้ที่เกี่ยวข้องกันในละแวกเดียวกัน บรรยากาศในพิธีศพจึงเหมือนกับการกลับมารวมหมู่ญาติกันอีกครั้ง

มีการทักทายพูดคุยกันอย่างสนิทสนม และคุ้นเคยเนื่องจากอยู่ในบ้านของตนเอง แต่ก็มีความสะดวกน้อยกว่าในเรื่องของข้าวของเครื่องใช้ เมื่อเปรียบเทียบกับการจัดงานที่วัด

ส่วนในเรื่องของบรรยากาศในขณะที่ทำการเทศน์นั้นไม่ว่าจะเป็นบริเวณวัด หรือในบ้าน หากเป็นบริเวณที่มีความเงียบสงบไม่มีเสียงอื่นที่กวนวาย จะพบว่าผู้ที่มาร่วมงานต่างมีความตั้งใจ มีสมาธิในการฟังธรรมคำสอนค่อนข้างมาก (สัมภาษณ์ พระวีระชัย พุทธครูโก, 12 ตุลาคม 2544) และขึ้นอยู่กับเวลาที่ทำกรเทศน์ด้วย หากทำการเทศน์ประมาณ 30 นาทีจะเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการนั่งฟังและเรียบเรียงเนื้อหาที่ได้ฟังอย่างเข้าใจมากขึ้น ซึ่งหากเป็นเวลาที่น้อยกว่านี้ ผู้ฟังอาจจะยังไม่ได้ตั้งสมาธิในการฟังมากนัก

สำหรับเรื่องของบรรยากาศการเทศน์นี้ นับว่ามีผลสำคัญต่อการรับรู้ต่อผู้ฟังเทศน์มาก ในบริเวณวัดหรือบ้านที่มีการตั้งศพ และมีพื้นที่คับแคบ มีรถเข้าออกตลอดเวลา ทำให้ผู้ฟังไม่เกิดความตั้งใจที่จะฟังการเทศน์ของพระสงฆ์ในสถานที่นั้นมากนัก รวมทั้งหากทำการเทศน์แบบย่อความหรือตัดตอนให้สั้นลงจนเหลือเวลาแทบเพียงไม่กี่นาที ก็อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีผู้ฟังคนใดจะฟังคัมภีร์เรื่องนั้นรู้เรื่องเลย หากไม่ทราบถึงเนื้อหาของเรื่องราวดังกล่าวมาก่อนแล้วในกรณีที่เป็นกรเทศน์กับคัมภีร์ไบเบิล หรือคัมภีร์กระดาษ

13. ผู้มาร่วมพิธีศพนั่งรอเวลาพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา

เป็นที่น่าสังเกตว่า ภายใต้บรรยากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเทศน์และการตั้งสมาธิจิตในการฟังการแสดงพระธรรมเทศนานั้น ผู้ฟังมักจะหันมาคุยกันเองเบาๆ ในขณะที่พระทำการแสดง

พระธรรมเทศนาอยู่ และจะหันมาสนใจฟังอีกครั้งเมื่อได้ยินเสียงสวดเป็นภาษาบาลีที่ตนไม่เข้าใจ โดยจะพนมมือเพื่อตั้งใจในการรับศีลรับพรจากบทสวดภาษาบาลีในตอนท้ายของการแสดง พระธรรมเทศนาซึ่งในข้อนี้ จากการพูดคุยกับผู้ที่มาเคารพศพและร่วมอยู่ในพิธีกรรมพบว่า เนื่องจากเสียงรถที่ผ่านเข้าออกตลอดเวลา ทำให้ไม่สามารถได้ยินเสียงแสดงพระธรรมเทศนา ประกอบกับการที่เพิ่งจะได้มาพบหน้ากับพี่น้องญาติมิตรที่ไม่เจอกันมานาน จึงใช้ช่วงเวลานี้ในการพูดคุยพักทายกัน

บรรยากาศในงานศพในปัจจุบันส่วนใหญ่ค่อนข้างจะครึกครื้น นอกจากจะมีการประดับประดาแสงไฟให้กับโรงศพและรายรอบสถานที่ตั้งศพแล้ว ในกรณีที่ตั้งศพไว้ที่บ้าน ยังปรากฏว่ามักจะมีการตั้งวงพนัน รวมถึงการดื่มสุรารายในงานอีกด้วย ซึ่งเจ้าภาพของงานเองก็มิได้ห้ามปราม โดยถือเสียว่าเป็นการช่วยงานไม่สลดหดหู่จนเกินไป และกล่าวว่าอย่างน้อยคนเหล่านี้ยังช่วยอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพทั้งคืน โดยประกอบ นิมมานเหมินท์ (2521 : 89) ได้กล่าวว่า ในสมัยก่อนนั้น หลังจากการแสดงพระธรรมเทศนาจบลง ผู้ที่มาอยู่ร่วมงานหรือ เพื่อน/บอยก็จะสนทนาหยอกเินกัน หรือเล่นเกมต่าง ๆ เป็นที่เพลิดเพลิน เช่น เล่นหมากเก็บ เล่นแสง เล่น ไพ่กล้ำ ทายปัญหา การเล่นเหล่านี้ เป็นการเล่นเพื่อที่จะเป็นเพื่อนศพจริงๆ ไม่มีการพนันกัน อย่างมากก็เพียงพนันกินน้ำกัน ส่วนในยุคปัจจุบันกลับมีการพนันกันจริงจังคือพนันเอาเงิน ซึ่งผู้วิจัยได้พบในงานศพครั้งหนึ่งที่บ้านสันกลาง อ.สันกำแพง แม้แต่ในตอนกลางวัน บริเวณบ้านซึ่งเป็นที่ตั้งศพก็เต็มไปด้วยผู้คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อนบ้านของเจ้าภาพนั่นเอง ได้นั่งล้อมวงเล่นพนันกันทุกประเภท ตั้งแต่ไฮโล ไพ่ ฯลฯ และสังเกตได้ว่าผู้ที่นั่งเล่นส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อยู่ในวัยชราทั้งสิ้น เจ้าภาพกล่าวว่า คนเหล่านี้จะมาเล่นพนันเพื่อเป็นเพื่อนในตอนกลางวัน ส่วนตอนกลางคืนจะเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งคือคนในวัยหนุ่มสาว เนื่องจากกลางวันต้องทำงาน และเมื่อมาอยู่ในงานศพก็จะนั่งเป็นเพื่อนเจ้าภาพจนดึกดื่น พร้อมทั้งตั้งวงดื่มสุราและเล่นพนันไปด้วย

ส่วนทางด้านเจ้าภาพและญาติมิตรผู้เกี่ยวข้องหรือคนที่มาช่วยงาน เนื่องจากมีภาระในด้านการจัดเตรียมข้าวของที่จะนำมาใช้ในพิธี รวมถึงการจัดเตรียมสำหรับข้าวปลาอาหารจำนวนมาก ทำให้ผู้ที่จะได้ฟังธรรมเทศนานั้นจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่นั่งอยู่ภายในอาคาร หรือที่นั่งอยู่ด้านหน้าใกล้กับบริเวณที่พระเทศน์อยู่ ส่วนบริเวณที่ห่างออกไป ผู้มาร่วมงานมักจะนั่งพูดคุยกันเองเสียเป็นส่วนมาก

บรรยากาศที่สงบศักดิ์สิทธิ์ และทำให้คนที่มาร่วมงานตั้งใจในการฟังเทศน์ พบว่ามักจะเป็นการเทศน์ที่พระสงฆ์จะนั่งอยู่ในตัวอาคาร และผู้ฟังนั่งฟังอยู่ด้านหน้าของพระสงฆ์ แต่กระนั้นก็ตาม บรรยากาศโดยรวมก็ดูจะไม่เคร่งครัดมากนัก ผิดกับความคิดว่าพิธีศพนั้นจะต้องเต็ม

ไปด้วยความสลดหดหู่เศร้าโศกเสียใจเนื่องจากการตายจากของผู้ที่เคยเคารพรัก ทั้งนี้ยังปรากฏในเอกสารต่างๆ ที่ระบุตรงกันว่า ในสมัยก่อนนั้นก็น่าจะมีบรรยากาศที่ไม่ต่างกันมาก

อาจกล่าวได้ว่า ในพิธีศพในล้านนานั้น เจ้าภาพผู้จัดงานต้องการให้งานศพไม่ดูเจียมเหงาจนเกินไป และเจ้าภาพหลายๆ คนกล่าวตรงกันว่าต้องการให้งานดูมีชีวิตชีวา ทั้งเพื่อคลายความเศร้าโศกของตนเอง และเพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานต้องการนั่งเป็นเพื่อนคนต่อไปนานๆ จึงได้อนุญาตให้มีกิจกรรมที่ไม่สมควรและอาจถือเป็นการไม่เคารพผู้ตายเหล่านี้ขึ้นในบริเวณงาน นอกจากนี้ยังถือเป็นการช่วยให้แขกที่มาร่วมงานได้มีกิจกรรมทำหลังจากพระสวดเสร็จประมาณ 21.00 น. ซึ่งยังไม่ถือว่าดึกมาก อีกทั้งยังถือเป็นหน้าเป็นตาของเจ้าภาพ หากมีการจัดงานได้อย่างเป็นที่น่าสนใจ การจัดให้มีความสะดวกต่างๆ สำหรับผู้ที่มาร่วมงาน ตั้งแต่ เก้าอี้ที่นั่งที่เพียงพอ อาหารการกินที่ครบถ้วนของว่างในกรณีที่พระสวดเป็นเวลานาน รวมไปถึงการจัดหาสถานที่ให้เล่นพนันและตั้งวงสุราด้วย

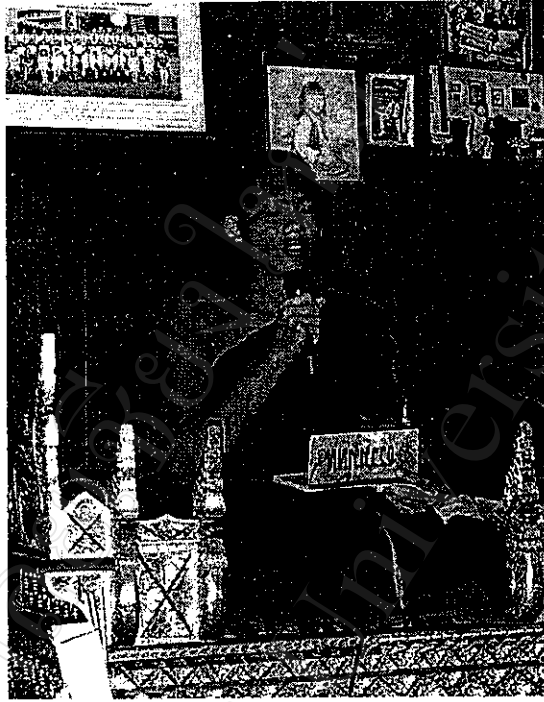
ภายในบริเวณงานศพนั้น นอกจากการพิจารณาถึงเวลาและสถานที่รวมทั้งบรรยากาศภายในงานแล้ว ยังมีบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่มาร่วมในพิธีศพที่มีความเกี่ยวพันและมีผลต่อการสื่อสารในพิธีกรรมมีดังนี้คือ

3. ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร และผู้ถูกกล่าวถึง

บุคคลทั้งสามกลุ่มนี้ มีส่วนเกี่ยวพันกันคือเป็นบุคคลที่ทำให้เกิดการสื่อสารครั้งนี้ขึ้นภายในพิธีกรรม กล่าวคือ

ก. ผู้พูดหรือผู้ส่งสาร (Speaker or Sender)

ผู้พูดหรือผู้ส่งสารในที่นี้ คือพระสงฆ์ผู้ทำการแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพ ซึ่งตามธรรมเนียมแล้วหากเป็นการตั้งศพในวัดก็จะให้พระสงฆ์ผู้จำพรรษาในวัดแห่งนั้นเป็นผู้แสดงพระธรรมเทศนาโดยอาจจะนิมนต์พระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงในการแสดงพระธรรมเทศนามาจากวัดอื่นๆ ด้วย ส่วนการตั้งศพไว้ที่บ้านนั้นก็จะนิมนต์พระสงฆ์ที่ตัวเจ้าภาพรู้จักหรือมีชื่อเสียงมาเทศน์ในงานศพ ทั้งนี้ในวันแรกๆ ของการเทศน์มักจะเป็นการนิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงบ้าน ส่วนวันสุดท้ายนั้น จะเป็นการนิมนต์พระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงและมีลีลาในการเทศน์ที่เป็นที่กล่าวถึงมาเทศน์ในวันก่อนวันเผา นี้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพทางการเงินของเจ้าภาพด้วยจึงจะสามารถนิมนต์ระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงมาเทศน์ในงานศพที่ตนเป็นเจ้าภาพได้

14. สามเณรกำลังแสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง มหาชาติ กัณฑ์มัทรี ในพิธีศพ

สำหรับตัวผู้พูดหรือผู้ส่งสารนี้ จะมีการแสดงพระธรรมเทศนาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษาน้อยหรือพระสงฆ์ที่ไม่มีทักษะในการเทศน์มากนัก จะใช้คัมภีร์กระดาดที่มีเนื้อหาตายตัวในการเทศน์ เนื่องจากไม่ต้องมีการอธิบายข้อหลักธรรมอื่นประกอบ โดยถือว่าการเทศน์นี้เป็นพระวัจนะของพระพุทธเจ้าจึงไม่ควรไปเพิ่มเติมสิ่งใดอีก ส่วนพระสงฆ์ที่มีพรรษามากและผู้ที่มีความสามารถในการพูดดี มักจะทำการแสดง พระธรรมเทศนาแบบปาฐกถาธรรมในการเทศน์ แต่ในข้อนี้ก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพ และพื้นที่ที่ทำการเทศน์ด้วย

สำหรับปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ อายุของผู้ที่ทำการเทศน์นี้ ยังทำให้สามารถพิจารณาเรื่องที่นำมาใช้ประกอบการอธิบายเพื่อแยกแยะความแตกต่างของพระผู้เทศน์ได้อีกด้วย โดยพบว่าพระสงฆ์ผู้ที่ยังมีอายุน้อย มักจะเทศน์แบบปาฐกถาธรรมด้วยการอธิบายเรื่องราวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโลกสมัยใหม่ในด้านของทางวิทยาศาสตร์ และเนื้อหาที่เป็นข่าวสารในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นวัยที่มีความสนใจในเรื่องเหล่านี้ ขณะที่พระผู้สูงอายุมักจะเทศน์เรื่องเกี่ยวกับร่างกาย สังขาร และความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิตเป็นหลัก โดยแทรกการยกตัวอย่างบ้างแต่ก็เป็นเรื่องทางธรรม เช่น ใน

งานศพของแม่เป็ง อินทร์กณะ วัดประตันทพร วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2545 ทางเจ้าภาพได้นิมนต์ พระครูโสตเทวบุญญ จากวัดฝายหิน เชียงใหม่ มาเทศน์ ซึ่งท่านพระครูได้แสดงพระธรรมเทศนา เรื่องของการเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่เป็นเรื่องปกติธรรมดา โดยได้กล่าวถึงคุณค่าความดีของผู้ตาย ก่อน และกล่าวถึงความรู้ทางธรรมที่ควรจะต้องหมั่นปฏิบัติ จากนั้นจึงจบด้วยการให้ศีลให้พรผู้มาร่วมงานให้มีความสุขความเจริญ

ผู้พูดหรือผู้ส่งสารคือพระสงฆ์นั้นได้ให้ข้อมูลว่า ตนเองจะคอยสังเกตอยู่เสมอว่า ผู้ที่มาร่วมงานศพนั้น มีอาการปฏิกิริยาอย่างไรบ้างในขณะที่ตนกำลังสวด-เทศน์หรือแสดงพระธรรมเทศนา อยู่ ในกรณีที่เป็นการแสดงพระธรรมเทศนาแบบปาฐกถาธรรมนั้น เมื่อพระผู้แสดงพระธรรมเทศนา เห็นว่าผู้ที่มาฟัง เริ่มแสดงอาการไม่ตั้งใจฟังและหันไปคุยกันเสียมากแล้ว อาจจะเนื่องจากเวลาที่แสดงพระธรรมเทศนานั้นนานพอสมควร จึงอาจจะหยุดการพูดถึงเรื่องธรรมะและพูดคุยกับผู้ฟัง แทน บางครั้งก็จะเป็นการนำตัวอย่างของการกระทำที่ปรากฏในข่าวที่เป็นที่สนใจในขณะนั้น หรือ เหตุการณ์ในขณะนั้นมาพูดคุยยกตัวอย่างให้น่าสนใจ แล้วจึงทำการจบการแสดงพระธรรมเทศนาในวันนั้น

ส่วนผู้พูดคือพระสงฆ์ที่ใช้คำภีร์ใบลานในการเทศน์นั้นกล่าวว่า หากสังเกตเห็นผู้ที่มาฟังธรรมเริ่มเบื่อ ก็จะทำการตัดตอนการแสดงพระธรรมเทศนา คืออาจเทศน์ข้ามหน้าหรือย่อความให้จบลงโดยเร็ว เพื่อที่จะได้เริ่มทำพิธีกรรมส่วนอื่นๆ ต่อไป

ผู้พูดหรือผู้ส่งสารในพิธีศพซึ่งก็คือพระสงฆ์นั้น นับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ เนื่องจากถือว่าเป็นนักบวชผู้มีสิทธิในการแสดงพระธรรมเทศนาที่ดีว่าเป็นพระวิจยะของพระพุทธเจ้า อันสามารถทำให้ผู้ตายพ้นทุกข์ได้ การดำเนินพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนาจึงไม่อาจกระทำไปได้หากปราศจากพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้ที่ร่วมงานในพิธีศพขณะที่ทำการแสดงพระธรรมเทศนาอีกด้วย

ข. ผู้ฟังหรือผู้รับสาร (Receiver)

ผู้ฟังหรือผู้รับสารในบริบทของพิธีศพนี้ ย่อมหมายถึงผู้ที่ได้มาร่วมอยู่ในงานพิธีศพ โดยจะประกอบไปด้วยเจ้าภาพ ญาติมิตรของผู้ตายและของเจ้าภาพ ทั้งนี้ยังสามารถแบ่งการพิจารณาประเภทของผู้ฟังสารตามระดับของอายุและหน้าที่ที่กระทำในพิธีศพได้ดังนี้คือ

1. กลุ่มผู้สูงอายุ

ในกลุ่มนี้จะเป็นผู้อาวุโสที่มีอายุมากแล้ว มักจะจัดให้นั่งตรงหน้าพระสงฆ์ที่กำลังเทศน์ และเป็นกลุ่มไม่มีหน้าที่ในกิจกรรมอื่นในพิธีมากนัก เพียงแต่ให้คำแนะนำลูกหลานของตนในการต้อนรับแขกหรือการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ผู้มานั่งสวดเท่านั้น ดังนั้นคนในกลุ่มนี้จึงมีโอกาสนั่งฟังธรรมที่พระสงฆ์ได้เทศน์ในแต่ละวันมากที่สุดกว่าคนในกลุ่มอื่น ดังจากการสัมภาษณ์ผู้ที่

เข้าร่วมในงานศพ พบว่าคนกลุ่มสูงอายุนี้ จะมีความรู้ความเข้าใจในแสดงพระธรรมเทศนาที่ พระสงฆ์ได้มากที่สุดเป็นอันดับแรก และแม้จะเป็นการแสดงพระธรรมเทศนาที่ฟังยากมีภาษาบาลี ประกอบเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ฟังเข้าใจ ซึ่งน่าจะสืบเนื่องมาจากได้ฟังมาเป็นเวลานานหลายครั้ง

2. กลุ่มแขกที่มาร่วมงาน

บุคคลในกลุ่มนี้ประกอบไปด้วยคนหลายระดับอายุและไม่ได้มีส่วนในการประกอบ กิจกรรมอื่น เป็นแต่เพียงมาร่วมงานเพื่อเคารพศพผู้ตายเท่านั้น ยกเว้นผู้ที่รู้จักกับเจ้าภาพและได้ช่วย งานเล็กๆ น้อยๆ เช่นการบริการน้ำหรือของว่าง เมื่อเป็นดังนั้นคนในกลุ่มนี้จึงน่าจะ ได้ฟังการแสดง พระธรรมเทศนาเช่นกันกับกลุ่มผู้สูงอายุ แต่ในความเป็นจริง จากการสังเกตคนในกลุ่มนี้ มักจะ เลือกที่นั่งด้านนอกอาคารหรือนั่งห่างจากพระสงฆ์ผู้ทำพิธีเพื่อพูดคุยกันเสียมากกว่า โดย ถือโอกาสในงานศพเป็นที่พบปะพูดคุยกับคนรู้จักที่ไม่ได้พบหน้ากันมานาน

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มาร่วมงานจำนวนมาก ทั้งผู้ที่เป็นมิตรสหายของเจ้าภาพและ ผู้ตาย พบว่าเมื่อถามถึงเนื้อหาของวรรณกรรมที่พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาหรือจากการ ปาฐกถธรรม มักจะได้รับคำตอบว่าไม่ค่อยได้ฟัง เนื่องจากพูดคุยพักทากับคนอื่นอยู่ มีเพียงบางคน เท่านั้นที่นั่งฟังเทศน์ที่พระสงฆ์เทศน์ขณะนั้น แต่หากไม่ใช้การปาฐกถธรรม เป็นการใช้ใบลานหรือ ลานกระดากก็จะไม่ค่อยเข้าใจในเรื่องที่พระสงฆ์ทำการเทศน์ โดยให้ความเห็นว่าเป็นคัมภีร์ที่พระ กาลังเทศน์นั้น เป็นการกระทำเพื่อให้ผู้ตายได้ไปสู่สุคติมากกว่า อีกทั้งการที่มีภาษาบาลีมากทำให้ ฟังไม่รู้เรื่องเป็นส่วนมาก อย่างไรก็ตามในปัจจุบันพระสงฆ์ได้หันมาใช้ลานกระดากในการเทศน์ เป็นจำนวนมาก เพราะมีผู้พิมพ์จำหน่ายหลายสำนัก และชาวบ้านนิยมซื้อไปถวายวัด แทนที่จะถวาย คัมภีร์ใบลาน และอีกประการหนึ่งคือคัมภีร์กระดากนี้พิมพ์เป็นตัวอักษรไทยปัจจุบัน พระสงฆ์ซึ่ง มักจะอ่านอักษรธรรมล้านนาไม่ออก ก็ถือเป็นทางออกที่จะเทศน์แบบล้านนาได้ เพราะในการพิมพ์ นั้น แม้จะเป็นอักษรไทย ก็มีการผันวรรณยุกต์ให้ออกเสียงแบบภาษาล้านนาไว้ด้วยอยู่แล้ว และเนื้อ หานนั้นก็เป็นการดัดแปลงให้สามารถจับใจความได้ง่ายขึ้น และในงานศพที่ใช้ธรรมกระดากในการ เทศน์ คนในกลุ่มนี้ก็สามารถจับใจความได้บางส่วนที่เป็นการสอนข้อธรรมในเรื่องต่างๆ

3. กลุ่มเจ้าภาพและญาติมิตรของเจ้าภาพ

บุคคลในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนหลักที่ทำกิจกรรมในการเตรียมการต่างๆ เพื่อให้พิธีกรรม ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ทั้งการจัดเตรียมสถานที่และข้าวของเครื่องใช้ที่จะต้องนำมาประกอบใน พิธีศพ การบริการผู้ที่มาเข้าร่วมในพิธีศพ การปรุงอาหารเลี้ยงแขก และการต้อนรับพูดคุยกับแขกที่ มาร่วมงาน จากงานที่มีอยู่ทำให้คนในกลุ่มนี้ไม่มีโอกาสในการฟังคัมภีร์ที่พระสงฆ์กำลังเทศน์มาก นัก แต่ในบางวันที่มีคนมาร่วมงานไม่มากนักก็เป็นหน้าที่ของคนในกลุ่มนี้ ที่จะต้องนั่งฟังพระสงฆ์ และร่วมสวดอุทิศส่วนกุศล ทำบุญกรวดน้ำให้กับผู้ตาย

เจ้าภาพบางรายนั้นมีความรู้ในการนำเอาวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพพอสมควร โดยอาจจะระบุให้ผู้ส่งสารคือพระสงฆ์ว่า ต้องการให้เทศน์-สวดวรรณกรรมเรื่องใดในวันนี้ รวมทั้งยังไปนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงในการเทศน์จากวัดอื่นๆ มาเทศน์ในงานศพ แต่โดยมาแล้วเจ้าภาพจะให้อาจารย์วัดจัดการในเรื่องเหล่านี้เอง และการนำวรรณกรรมมาใช้เทศน์ก็มักจะให้ขึ้นอยู่กับพระสงฆ์ที่นิมนต์มาแสดงพระธรรมเทศนา ยกเว้นแต่จะต้องการวรรณกรรมที่พิเศษ เช่น มหาชาติ ที่ต้องระบุทั้งผู้ที่จะมาเทศน์และกัณฑ์ที่ต้องการใช้เทศน์ในวันนั้น

15. ผู้มาร่วมพิธีศพกำลังตั้งใจฟังการแสดงพระธรรมเทศนา

จึงสรุปได้ว่า จากการศึกษาสามารถแบ่งผู้ฟังออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มคนสูงอายุ ที่มักจะนั่งแถวหน้าในพิธีศพเพื่อตั้งอกตั้งใจฟังเรื่องในคัมภีร์ที่พระเทศน์ รวมทั้งมีความรู้ความจำเกี่ยวกับเรื่องที่พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาเป็นอย่างดี สามารถตอบได้ว่าเรื่องที่พระสงฆ์เทศน์ผ่านไบนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไรและต้องการสอนอะไร ส่วนกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มของแขกคนอื่นๆ ที่มาร่วมในงานศพ ในกลุ่มนี้ไม่จำกัดอายุ และเป็นผู้ที่มาเพื่อ จุดประสงค์ในการเคารพศพ เมื่อมาถึง และได้พบกับคนอื่นในงานจึงทักทายพูดคุยกัน เหมือนเป็นสถานที่ที่พบปะกันอีกแห่งหนึ่งของคนที่เคยรู้จักกัน ทำให้ไม่ค่อยได้ฟังเทศน์มากเท่าใดนัก มีเพียงบางคนที่ตั้งใจฟังและจับความสำคัญได้ แต่บางครั้งจะบอกว่าไม่ค่อยรู้เรื่องสิ่งที่พระเทศน์ เพราะว่าเป็นวรรณกรรมที่ประกอบไปด้วยภาษาบาลีจำนวนมาก ส่วนกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มเจ้าภาพ ซึ่งรวมถึงลูกหลาน ญาติมิตรของผู้ตายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินพิธีกรรมในด้านต่างๆ เพื่อให้พิธีศพดำเนินการไปอย่างราบรื่นไม่เสียเวลา คนในกลุ่มนี้จะได้ฟังเทศน์ในวันที่แขกมาร่วมงานไม่มาก และส่วนใหญ่จะต้องมีงานทำให้

ต้องถูกไปทำก่อนที่พระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนาจบ ส่วนคนอื่น ๆ ก็ต้องเตรียมการบริการให้กับแขกที่มาจนไม่มีเวลานั่งฟังพระสงฆ์เทศน์

ค. ผู้ถูกกล่าวถึง (Addressee)

ในที่นี้ หมายถึงผู้ตาย ซึ่งพระสงฆ์ผู้เทศน์วรรณกรรมมักจะกล่าวอ้างถึงเสมอ เมื่อจะแสดงพระธรรมเทศนาวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยสามารถพลิกแพลงไปได้ตามสถานการณ์ ซึ่งจากการสัมภาษณ์และการสังเกตพบว่า พระสงฆ์ผู้เทศน์กัมภีร์ มักจะพิจารณาแล้วว่า ผู้ตายเป็นใครและตายด้วยสาเหตุใด สำหรับสาเหตุการตายนั้น จะเป็นหัวข้อที่สำคัญในการยกมาเล่าเพื่อประกอบกับเรื่องหรือวรรณกรรมโบราณที่นำมาเทศน์ เช่น ในงานศพที่ผู้ตายเป็นคนชราตายด้วยโรคชรา พระสงฆ์มักจะกล่าวในการเริ่มต้นแสดงพระธรรมเทศนาว่า ผู้ที่ตายไปนั้นเป็นผู้มีบุญเนื่องจากการไม่ได้ตายเพราะโรคภัยไข้เจ็บ และกล่าวถึงความดีของผู้ตายที่เคยเป็นที่พึ่งเป็นผู้อาวุโสของครอบครัว เป็นแบบอย่างให้กับคนที่อยู่เบื้องหลังได้ปฏิบัติตาม จากนั้นจึงเป็นการแสดงธรรมเรื่องการรักษาศีล หรือ ธรรมเรื่อง มาตาปิตุ หรือ มหาชาติกัณฑ์มัทรี

ส่วนผู้ตายที่ยังอายุน้อย และตายด้วยอุบัติเหตุต่างๆ เช่นการขับรถชนหรือเมาสุรา พระสงฆ์ผู้แสดงพระธรรมเทศนาก็จะยกเอาเรื่องของศีล 5 ที่กล่าวถึงผลร้ายของการไม่รักษาศีลทั้ง 5 โดยเป็นการสอนให้ตระหนักถึงการละเมิดศีลจนต้องมาจบชีวิตลง แต่เป็นการกล่าวถึงแบบเลี่ยงไปเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนจิตใจของญาติพี่น้อง หรือในพิธีศพที่ผู้ตายนั้นตายเนื่องจากการเป็นโรค พระสงฆ์ก็อาจจะกล่าวถึงเรื่องของสังขารมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่แน่นอน อีกทั้งยังจะต้องแตกดับไปตามกาลเวลาด้วย (สัมภาษณ์ พระวีระชัย พุทฺธครู โก, 12 ตุลาคม 2544)

เรื่องของผู้ตาย จึงมีนัยสำคัญในการกล่าวอ้างถึง เพื่อที่จะเริ่มต้นการเทศน์ของพระสงฆ์ แทบทุกครั้งจะพบว่า จะมีการกล่าวถึงคุณงามความดีของผู้ตายเสมอ และกล่าวถึงว่าควรปฏิบัติอย่างไรเพื่อให้ผู้ตายจะได้ไปพบกับสภาวะที่ดีขึ้นหลังการตาย การกล่าวถึงผู้ตายก่อนการเทศน์นอกจากมีหน้าที่จากการกล่าวนั้นเพื่อที่จะบอกให้แขกผู้มาร่วมงานทราบว่าผู้ตายเป็นใครและตายเพราะเหตุใดแล้ว ยังเป็นการนำเอาความเป็นจริงคือสาเหตุของการตายที่เห็นตรงหน้า มาใช้เทศน์สั่งสอนเพื่อให้ผู้ที่ได้มาร่วมงานได้ตระหนักเห็นถึงความเป็นจริงของชีวิตที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง ตามข้อคำสอนส่วนใหญ่ที่ปรากฏทั้งในวรรณกรรมและเรื่องที่น่ามาปาฐกถาธรรมได้อีกด้วย

เมื่อสามารถทราบถึงรูปแบบเนื้อหาของสาร เวลาสถานที่และบรรยากาศของงานที่ส่งผลต่อการใช้วรรณกรรมในการสื่อสาร และบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับการสื่อสารแล้ว การทราบถึงวัตถุประสงค์ของการสื่อสารและช่องทางในการสื่อสาร ก็เป็นส่วนสำคัญที่ต่อเนื่องกัน ทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมต่อพิธีศพและต่อสังคมชุมชนด้วย

4. วัตถุประสงค์และช่องทางในการสื่อสาร

สำหรับวัตถุประสงค์ (Purpose) ในการแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพแบบล้านนา นั้น จากการศึกษาพบว่าสามารถแบ่งวัตถุประสงค์ของการนำวรรณกรรมมาใช้เทศน์ในพิธีศพอยู่ 3 ประการ กล่าวคือ

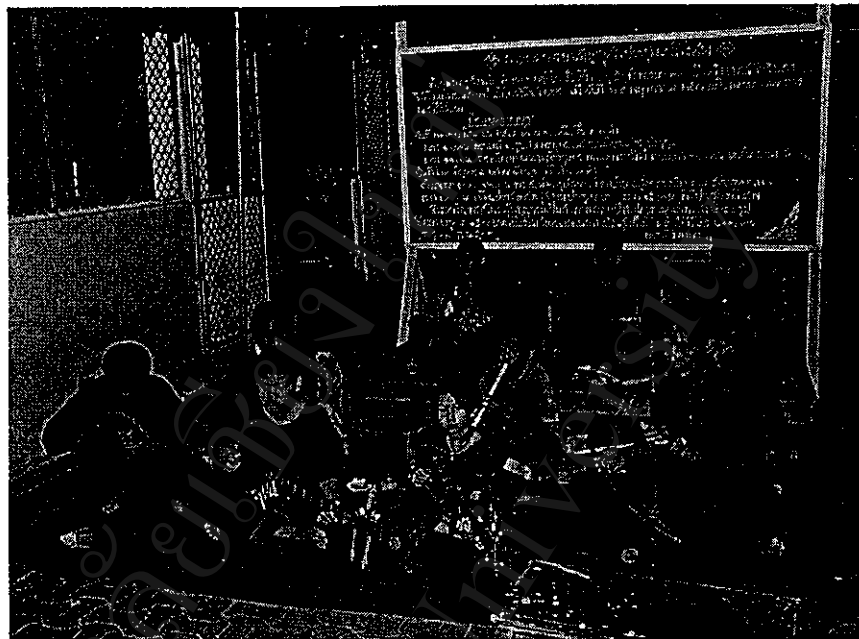
ก. เพื่อผลทางด้านความเชื่อในเรื่องชีวิตในโลกหน้า

จากมุมมองของเจ้าภาพในงาน คนทั่วไป และแขกผู้มาร่วมงาน พบว่าจะมีความเข้าใจตรงกันว่า การนำวรรณกรรมเรื่องต่างๆ มาใช้เทศน์ในพิธีศพ เพื่อที่จะให้ผู้ตายได้ฟัง และได้ไปสู่สุคติ จึงจัดให้มีการเทศน์ขึ้น ซึ่งจากการพิจารณาวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ในกลุ่มนี้ก็คือ ต้องการวรรณกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถช่วยให้ผู้ตายพ้นทุกข์และได้ไปสู่สภาวะที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ นับเป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านความเชื่อ และทางด้านจิตใจของเจ้าภาพคือญาติพี่น้องของผู้ตาย ที่ต้องการจะตอบแทนผู้ตายในทางใดทางหนึ่ง และเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้ตายที่ไม่ได้พบเจอกันอีกต่อไปแล้ว ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อที่ส่งผลให้เกิดความต่อเนื่องและการพัฒนา

วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพ ส่งผลให้เกิดการนำวรรณกรรมเรื่องต่างๆ มาใช้ในพิธีศพเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต เมื่อพิจารณาจากคัมภีร์ไบเบิลที่นับวันจะลดจำนวนการใช้ลง และหันมาใช้คัมภีร์กระดาษแทน ซึ่งก็ยังมีผลต่อความเชื่อเช่นนี้เหมือนเดิมทุกประการ นอกจากนี้ยังปรากฏให้เห็นถึงความเชื่อดังกล่าว จากการที่คนทั่วไปนิยมถวายธรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีศพเรื่องต่างๆ ให้กับวัดเนื่องจากเชื่อว่าจะสามารถส่งผลบุญไปสู่ผู้ที่ตายไปแล้วให้ได้รับผลบุญจากความศักดิ์สิทธิ์นั้น

ข. เพื่อไม่ให้พิธีศพเศร้าโศกจนเกินไป

สำหรับข้อนี้ กล่าวได้ว่าขัดต่อความรู้สึกโดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงงานพิธีที่ควรจะเป็นพิธีกรรมที่ต้องการความสงบสำรวม โดยพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานพิธี จะระบุตรงกันว่าความบันเทิงดังกล่าว น่าเกิดจากความเลิความเชื่อของคนในสังคมปัจจุบันโดยทั่วไป ที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย จึงมีการนำเอาวรรณกรรมที่ควรจะใช้เทศน์ในพิธีกรรมอันเป็นมงคล มาใช้แสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพ คือมหาชาติกัณฑ์ต่างๆ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า มีความสนุกสนานและน่าฟังกว่าการแสดงพระธรรมเทศนาแบบธรรมดา ทั้งจากตัวเนื้อเรื่องเองที่ชวนติดตาม นอกจากนี้ ด้วยลักษณะการเทศน์ของพระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงที่มีการใช้ระดับเสียง และสำเนียงที่เป็นเอกลักษณ์ สร้างความน่าสนใจให้กับพิธีศพ นอกเหนือไปจากวัตถุประสงค์เดิมที่ต้องการเพียงเพื่อให้ผู้ตายได้พ้นจากภาวะอันเป็นทุกข์

16. ภายในพิธีศพบางแห่ง มีการนำวงดนตรีพื้นเมืองมาบรรเลงเพื่อไม่ให้บรรยากาศในงานเคร่งเครียดจนเกินไป

อย่างไรก็ตาม ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าวรรณกรรมและปาฐกถธรรมที่ถูกนำมาใช้ใหม่ในพิธีกรรมอีกรูปแบบหนึ่งนั้นเป็นเรื่องที่ผิดวัตถุประสงค์หรือเป็นการผิดหลักประเพณีดั้งเดิม พระมหาประสงค์ กิตติญาโณ (สัมภาสณ 10 กันยายน 2544) ผู้เคยเทศน์ทั้งแบบใช้คัมภีร์ไบเบิลและแบบปาฐกถาธรรม กล่าวถึงวรรณกรรมจากคัมภีร์ไบเบิลว่า หากไม่คำนึงถึงในแง่ของความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ และเป็นธรรมเนียมที่กระทำกันต่อเนื่องมาแต่ในอดีตแล้ว คัมภีร์ไบเบิลนับว่าเป็นการแสดงพระธรรมเทศนาที่ไม่คำนึงถึงคนฟังนัก เนื่องจากการไม่มีการอธิบาย ข้อความหรือยกตัวอย่างอื่นนอกเหนือจากข้อความในไบเบิล ส่วนการปาฐกถาธรรมสามารถพลิกแพลงและใช้ความสามารถในการพูดทำให้คนสนใจในข้อธรรมะต่างๆ ได้ง่ายกว่า

ค. เพื่อให้คนที่มาร่วมงานเข้าใจในข้อธรรมต่างๆ

สำหรับวัตถุประสงค์ในข้อนี้ กล่าวได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการนำวรรณกรรมเรื่องต่างๆ มาเทศน์ในพิธีศพ เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของวรรณกรรมที่มุ่งจะสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เข้าใจและตระหนักถึงการใช้ชีวิต สังขาร ความเปลี่ยนแปลงของร่างกาย การเตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยยกระดับจิตใจของคนในสังคม ไม่ให้เห็นแก่ตัวเองมากขึ้นตามหลักของศาสนาพุทธ ซึ่งวัตถุประสงค์ในข้อนี้มัก

ถูกละเลยไปเนื่องจากความเชื่อในเรื่องอื่นที่ทำให้ความสำคัญของวรรณกรรมที่นำมาเทศน์ในพิธีศพ ถูกเปลี่ยนแปลงบทบาทไปในปัจจุบัน

ข้อธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานแบบดั้งเดิมนั้น เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการเตือนสติและชี้ให้คนผู้ยังมีชีวิตอยู่ได้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตและการเตรียมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังขารที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง นอกจากนี้ยังมีการสอนการวางตน ความประพฤตินี้ที่เป็นที่ยอมรับต่อสังคมส่วนย่อยและต่อส่วนรวม โดยวัตถุประสงค์ในข้อนี้ของวรรณกรรมได้ส่งผลต่อความคิดความเชื่อส่วนหนึ่งของคนในสังคม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการควบคุมความคิดและความประพฤติทางสังคมอีกประการหนึ่ง ถึงแม้ว่าประโยชน์ของวรรณกรรมจากวัตถุประสงค์ที่ต้องการในข้อนี้จะลดน้อยลงไปมากในปัจจุบันแล้วก็ตาม

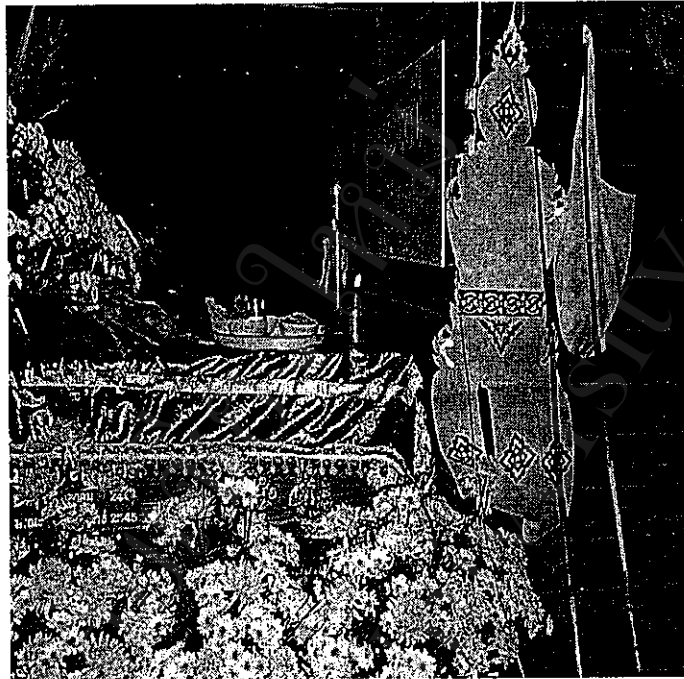
ส่วนช่องทางในการสื่อสาร (Channels) ของวรรณกรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีศพนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า นอกจากวรรณกรรมที่ถ่ายทอดผ่านคัมภีร์ใบลานแล้ว ยังมีส่วนของสัญลักษณ์วัตถุที่ถูกจัดวางในบริเวณพิธีหรือบริเวณโรงศพ ซึ่งสัญลักษณ์วัตถุเหล่านี้ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากเนื้อหาของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพทั้งสิ้น โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้คือ

ก. คัมภีร์ใบลานและคัมภีร์กระดาด

วรรณกรรมที่นำมาใช้เทศน์นั้น เป็นคัมภีร์ที่ใช้การเทศน์โดยพระสงฆ์เป็นช่องทางในการสื่อสารเป็นสำคัญ โดยจะเล่าเรื่องหรือเทศน์ผ่านจากตัวคัมภีร์ใบลาน ผ่านตัวกลางคือพระสงฆ์ ผู้ฟังที่มาร่วมพิธีกรรม สำหรับวรรณกรรมที่นำมาแสดงพระธรรมเทศนานั้น จะมีทั้งวรรณกรรมใบลานที่ใช้สืบทอดต่อกันมา และวรรณกรรมที่ปรับปรุงขึ้นใหม่เรียกว่า *ธัมมกระดาด* ที่มีการคัดทอนและเพิ่มเติมเนื้อหาให้เหมาะกับการอ่านออกเสียงและความเข้าใจของคนในปัจจุบัน ซึ่งหากผู้ที่มาฟังได้ตั้งใจฟังธรรมที่พระสงฆ์เทศน์จากคัมภีร์กระดาดนั้น ก็น่าจะมีความเข้าใจในเนื้อหาส่วนใหญ่ได้ไม่ยาก ผิดกับคัมภีร์ใบลานที่ต้องใช้ความรู้ทางด้านภาษาบาลีไม่น้อย จึงจะสามารถเข้าใจเนื้อหาของวรรณกรรมได้ทั้งหมด

ข. สัญลักษณ์ทางวัตถุที่พบในพิธีศพ

ช่องทางการสื่อสารอีกประการหนึ่งในพิธีศพที่ไม่มีใครทราบความหมายที่แท้จริงของการนำมาใช้นักคือสัญลักษณ์วัตถุ สัญลักษณ์วัตถุที่พบในพิธีศพนั้น ทางล้านนาจะมีวัตถุต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรมค่อนข้างมาก และมีการนิยามความหมาย รวมทั้งปรากฏความเชื่อแฝงอยู่กับวัตถุสิ่งของที่นำมาประกอบพิธีกรรม โดยมีความสัมพันธ์กันกับวรรณกรรมคือ ความหมายส่วนใหญ่ของสัญลักษณ์วัตถุเหล่านี้ ล้วนเกี่ยวเนื่องกับการให้แง่คิดเรื่องความตายและการปลงสังขารตามหลักการทางศาสนาพุทธ โดยมีกิจกรรมบางส่วนของพิธีศพเป็นการกระทำที่เนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องผีวิญญาณ สัญลักษณ์วัตถุเหล่านี้พบว่า ส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกับวรรณกรรม

17. สิ่งของที่วางบนโลงศพมี ถาดอาหาร ตุ๊กเหล็กตุ๊กทอง ไฟยาม ทางด้านขวาวาง
ธงห่อข้าวคั่ววน กับ ตุ๊กสามหาง

อานิสงส์หลายๆ เรื่อง อันมีเนื้อหาที่อธิบายเกี่ยวกับความหมายของสัญลักษณ์วัตถุที่นำมาประกอบ
ในพิธีศพแบบล้านนา ซึ่งจากการสังเกตพบว่า งานศพในปัจจุบันจะมีการนำสัญลักษณ์วัตถุต่างๆ มา
ใช้ประกอบในพิธีที่จัดขึ้นและพยายามคงรักษารูปแบบเดิมหรือเปลี่ยนแปลงบ้าง เช่น ไฟยาม
ธงห่อข้าวคั่ววน ตุ๊กสามหาง ตุ๊กเหล็กตุ๊กทอง และบาตรพระ ความหมายของสัญลักษณ์วัตถุ จึงน่าจะ
ขึ้นอยู่กับการตีความและการอธิบายให้ผู้ที่ไม่ทราบเข้าใจในความหมายของสิ่งเหล่านั้น ให้ทราบใน
ความหมายที่ตรงกันเพื่อสามารถทำให้ความเชื่อที่แฝงมากับสัญลักษณ์วัตถุคงอยู่ในความหมายเดิม
ต่อไปในบริบทของพิธีศพแบบล้านนา ทั้งนี้การใช้ตัวสื่อซึ่งก็คือตัววรรณกรรมนั้น เพื่อสนับสนุน
และสร้างความเชื่อในสัญลักษณ์วัตถุ ย่อมเป็นการบ่งชี้ว่าสัญลักษณ์วัตถุมีความสัมพันธ์กันกับ
วรรณกรรม ทั้งยังส่งผลต่อความเชื่อส่วนรวม และความเชื่อส่วนบุคคลอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ร่วมงานส่วนใหญ่ ไม่เข้าใจถึงความหมายและเหตุใดจึงมี
การนำเอาสัญลักษณ์วัตถุเหล่านี้มาใช้ในงานศพ บางคนได้คาดเดาไปต่าง ๆ ว่าน่าจะมี ความหมาย
อย่างไรได้บ้าง ซึ่งหากเป็นธงข้าว (เพื่อเป็นเสบียงให้กับผู้ตายระหว่างเดินทางสู่ภพภูมิอื่น) หรือ
ไฟยาม (เพื่อที่ผู้ตายได้นำเป็นไฟส่องหนทางสู่ภพภูมิอื่น) ก็จะบอกได้ว่าน่าจะมีมาตั้งไว้บนโลงศพ

เนื่องจากเหตุผลในความเชื่อแบบใด แต่หากถามถึงเรื่องของ *ตุงสามหาง* ก็จะไม่สามารถตอบได้ว่ามีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกันอย่างไรบ้าง

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันความหมายของสัญลักษณ์วัตถุแต่ละอย่างจะไม่ปรากฏว่ามีผู้ที่จะเข้าใจมันได้มากนัก รวมทั้งยังไม่สนใจที่จะหาความหมายของสัญลักษณ์วัตถุเหล่านั้นว่าจัดให้มีขึ้นเพื่อประโยชน์อันใด ทว่าในส่วนของความเชื่อนั้น จากการสัมภาษณ์และสอบถามพบว่า สัญลักษณ์วัตถุทั้งหลายจะยังคงมีอยู่ในพิธีศพแบบล้านนาต่อเนื่องกันไปอีกเป็นเวลานาน เนื่องจากคนส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการจัดเตรียมสัญลักษณ์วัตถุเหล่านี้ให้ครบถ้วน เพื่อที่จะส่งผลต่อผู้ตายที่เชื่อว่าผู้ตายจะได้รับผลตอบแทนจากการจัดเตรียมสัญลักษณ์วัตถุดังกล่าว

เมื่อทราบถึงรูปแบบต่าง ๆ ทั้งจากตัวสาร บุคคลที่เกี่ยวข้องผู้ใช้สารนั้น สภาพแวดล้อมโดยรวมขณะที่มีการใช้สารนั้น ก็จะทำให้ทราบถึง การปฏิสัมพันธ์และความหมายของการปฏิสัมพันธ์นั้น ซึ่งก็คือการทราบถึง บทบาทของสารนั้นต่อพิธีศพนั่นเอง

5. บรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์ (Norms of Interaction)

ในที่นี้หมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ในชุมชนหรือสังคมของกลุ่มชนหรือคู่การสื่อสาร ในการสื่อสารเรื่องราวต่างๆ ในแต่ละเหตุการณ์ โดยคู่สื่อสารควรจะทราบว่าจะใช้สื่อใดและลักษณะใดจึงจะเหมาะสม ซึ่งในการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการแสดงพระธรรมเทศนาวรรณกรรมในพิธีศพแบบล้านนานั้นพบว่า มีหลักในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนา ระหว่างนักบวชผู้ทำพิธีและเป็นผู้กล่าวถึงวรรณกรรม ซึ่งก็คือสารที่ปรากฏในพิธีกรรมนี้ ต่อผู้รับสารคือผู้ฟังที่มาร่วมงานในพิธีศพ ดังนี้คือ

ก. พระสงฆ์จะนั่งขัดสมาธิพนมมือและในระหว่างนี้ชี้กับนิ้วโป้งจะประกอองคัมภีร์ใบลานหรือคัมภีร์กระดาดไว้ โดยตำแหน่งที่นิ้วมักจะเป็ตรงส่วนหน้าของบริเวณพิธี โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้ดำเนินการสวดเทศน์เพียงรูปเดียว จะเป็นการกล่าวถึงผู้ตายก่อน จากนั้นจึงเป็นการเทศน์ โดยจะสังเกตกริยาอาการของผู้ฟังด้วยว่า น่าจะมีความรู้สึกเช่นไร ซึ่งหากเรื่องที่มีการเทศน์มีความยาวจนเกินไปและสังเกตเห็นผู้ฟังเริ่มที่จะไม่มีสมาธิในการฟัง พระสงฆ์อาจจะทำการตัดตอนที่ยาวของวรรณกรรมออกไป หรืออาจจะการแสดงพระธรรมเทศนาแบบปาฐกถาธรรมให้รวบรัดขึ้น

ข. ผู้ฟังที่มาร่วมในงานก็จะนั่งเียบและตั้งใจฟังสิ่งที่พระสงฆ์กล่าว พร้อมทั้งพนมมือ หากในกรณีที่พระสงฆ์นำเอาวรรณกรรมใบลานมาเทศน์ เนื่องจากความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ แต่หากเป็นการปาฐกถาธรรม อาจจะไม่ต้องพนมมือก็ได้ โดยทั่วไปแล้ว เป็นที่ทราบกันดีในหมู่ชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธว่า เมื่อถึงเวลาที่พระทำการเทศน์ ควรจะต้องสำรวมและตั้งใจฟังสิ่งที่พระเทศน์ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในพิธีศพคือคนที่ไปร่วมงาน มักจะหันมาพูดคุยกันเองเสียมากกว่า ส่วน

ปฏิสัมพันธ์อื่นนอกเหนือจากนี้มักจะเกี่ยวข้องกับเจ้าภาพโดยตรง เช่น การกรวดน้ำหรือการถวายปัจจัยแก่พระสงฆ์ที่ทำการเทศน์

6. บรรทัดฐานในการตีความ (Norm of Interpretation)

สังคมไทยที่นับถือศาสนาพุทธนั้น ตั้งแต่ในอดีต การไปร่วมงานพิธีทางศาสนา ถือเป็นสิ่งสำคัญที่คนในชุมชนมักจะให้ความสำคัญ ในการที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่จะจัดให้มีขึ้นตามฤดูกาล กิจกรรมทางศาสนาพุทธหรือศาสนาอื่นๆ ส่วนใหญ่จะจัดให้มีพิธีบางอย่างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนานั้น เป็นที่ทราบกันดีว่า เมื่อถึงเวลาที่พระสวดเทศน์จะต้องพนมมือและนั่งอย่างสัจรวม รวมทั้งตั้งใจฟังการเทศน์ รวมทั้งการสั่งสอนและการทำตามแบบอย่าง ทำให้ทราบดีว่าเมื่อมีการสวดจะต้องปฏิบัติตนอย่างไร

พิธีศพแบบล้านนาเองนั้น จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า เมื่อมีการการแสดงพระธรรมเทศนาด้วยการใช้คัมภีร์ใบลานหรือกระดาด และภาษาที่ใช้ในการแทรกเป็นภาษาบาลี ประกอบกับท่วงทำนองในการสวดแบบร้อย ผู้ที่มาฟังจะนั่งเงียบ และกล่าวว่าคัมภีร์ดังกล่าวมีความศักดิ์สิทธิ์ และเข้าใจว่าเป็นการการแสดงพระธรรมเทศนาให้ผู้ตาย จึงต้องสำรวมเพื่อไม่เป็นการรบกวนสมาธิของผู้อื่น ขณะเดียวกัน หากเป็นการการแสดงพระธรรมเทศนาแบบปาฐกธรรมจะไม่พนมมือเนื่องจากฟังเหมือนกับพระมานั่งพูดคุยเรื่องธรรมให้ฟังมากกว่าจะเป็นการเทศน์ การปาฐกธรรมจึงเป็นที่เข้าใจได้ว่าเป็นการการแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อให้นักฟัง ขณะที่การใช้คัมภีร์ใบลานหรือลานกระดาดเป็นการการแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อให้ผู้ตายฟังตามความเข้าใจของผู้ที่มาร่วมงาน

ดังนั้นจึงเข้าใจได้ไม่ยากว่าเหตุใด คนในเขตรอบนอกตัวเมืองจึงนิยมที่จะนำเอาวรรณกรรมจากใบลานหรือลานกระดาดมาเทศน์มากกว่าการปาฐกธรรม จากความเชื่อดังกล่าวที่ยังคงมีอยู่อย่างเหนียวแน่นในเขตชุมชนนอกเขตอำเภอเมือง ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ นับได้ว่าเป็นผลสะท้อนมาจากเนื้อหาในวรรณกรรมด้วยเช่นกัน เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของวรรณกรรมที่นิยมนำมาใช้ในการแสดงพระธรรมเทศนาดังแต่ในอดีตจะพบว่า วรรณกรรมที่เกี่ยวกับอานิสสานั้นจะเน้นที่เรื่องของผลบุญที่จะได้รับหากได้กระทำกิจกรรมทางศาสนา ขณะที่วรรณกรรมคำสอนจะเน้นที่การสั่งสอนให้เห็นถึงวัฏธรรมของชีวิตและเรื่องสังขารร่างกาย และในเนื้อหาจะเป็นการกล่าวถึง การพิจารณาเรื่องความตายโดยอิงอยู่กับหลักความเชื่อทางศาสนา เพื่อตอกย้ำให้ผู้ที่มีนับถือศาสนาพุทธได้พิจารณาถึงความเชื่อในเรื่องดังกล่าวมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ในชุมชนล้านนาได้คาดหวังว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนของตน จะสามารถประพาศปฏิบัติข้อธรรม ซึ่งก็คือสารที่ถูกต้องถ่ายทอดผ่านทางพระสงฆ์หรือนักบวชในศาสนาพุทธ ไปยัง

นรवासผู้ฟังที่มาร่วมงาน โดยหวังว่าด้วยบริบทต่างๆ ในพิธีศพตั้งแต่ในเรื่องของช่วงเวลาที่ใช้การ แสดงพระธรรมเทศนา ภายในสถานที่สงบ สภาพบรรยากาศในพิธีศพ การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของ ข้อธรรม และการแสดงของนักบวช จะสามารถทำให้ผู้ที่มาร่วมงานสงบจิตใจ สำนวณกาย ตั้งใจฟัง ธรรมที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง และนำไปพิจารณาเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น

ด้วยสถานการณ์ของการสื่อสาร คือการเทศน์วรรณกรรมในพิธีศพ เนื้อหาของสารที่ เน้นการสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศาสนาด้วยกลวิธีการแต่งเรื่องแบบต่างๆ รวมถึงการใช้วิธีการแสดงพระธรรมเทศนาปาฐกถาธรรม ที่มีเนื้อหาที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในสถานการณ์ ที่จัดขึ้นภายใต้บริบทที่เหมาะสม กล่าวคือ ในบริบทของเวลาและสถานที่ที่ทำให้ผู้ฟังสามารถเห็น ภาพของความตาย และความไม่เที่ยงของสังขาร บริบทของบรรยากาศในพิธีศพที่โดยทั่วไปเหมาะสมต่อการนำธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับความตาย รวมทั้งบรรทัดฐานในการ สื่อสารที่ทราบกันดีในหมู่คนที่นับถือศาสนาพุทธถึงเวลาที่พระสงฆ์เริ่มทำการเทศน์แล้วจะต้องสงบ จิตใจ ฟังการเทศน์นั้น

หากบริบทที่ถูกสร้างขึ้นในพิธีศพนี้ ถึงพร้อมทุกประการตามที่ควรจะเป็นแล้ว ก็จะทำให้ คุณภาพของของการสื่อสารมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญที่ ทำให้มีการใช้วรรณกรรมในการแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพมาอย่างยาวนาน จนเรียกได้ว่าเป็น ประเพณีไปแล้วในพิธีศพแบบล้านนา

อย่างไรก็ตาม การคัดแปลงการใช้สารที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้น อาจทำให้บริบทอื่น ๆ ที่ น่าจะเป็นไปตามสภาพของพิธีศพแบบในอดีตที่เคร่งครัดและเศร้าโศก เนื่องจากการจากไปของผู้ ตาย กลับมีสภาพที่ถูกจัดให้ดูครึกครื้น สนุกสนานมากขึ้น จากการใช้วรรณกรรมที่มีวิธีการแสดง พระธรรมเทศนาที่น่าฟัง เช่นการเทศน์มหาชาติ และการแสดงพระธรรมเทศนาปาฐกถาธรรมที่มัก จะมีกลวิธีการสื่อสารที่ทำให้เกิดความผ่อนคลายในการฟังมากขึ้นกว่าเดิม

บริบทของการสื่อสารอย่างที่ดีควรจะเป็นในพิธีศพ คือความศักดิ์สิทธิ์นั้น จึงถูกจำกัดลง ด้วยการสื่อสารด้วยวรรณกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนตัวเองอยู่เสมอเช่นวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพนี้ ได้ ส่งผลทำให้บริบทต่างๆ ในพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย และแน่นอนว่าย่อมทำให้การรับรู้และ ประโยชน์ที่เกิดจากการสื่อสารด้วยวรรณกรรมนี้ลดน้อยลงไปเรื่อยๆ ด้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วน สะสม เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ตามสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนไปอยู่เสมอ

จากเนื้อหาของวรรณกรรมและสภาพของการสื่อสารดังกล่าว ทำให้สามารถสรุปได้ถึง คุณค่าและประโยชน์ของวรรณกรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีศพแบบล้านนาได้ดังนี้คือ

คุณค่าและบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของวรรณกรรมในพิธีศพแบบล้านนา

จากการศึกษาทั้งในส่วนของเนื้อหาของวรรณกรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีศพ การสังเกตุการณ์ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพิธีศพ รวมทั้งความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมซึ่งสัมพันธ์กันกับการจัดเตรียมสิ่งของและการกระทำที่จะเกิดขึ้นในพิธีศพ ดังที่ได้เสนอไปแล้วในบทก่อนหน้านี้ ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปผลจากการศึกษาได้ถึงคุณค่าและบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมที่มีต่อพิธีศพและต่อสังคมชุมชนในล้านนาได้ดังนี้คือ

1. เป็นการเผยแพร่หลักคำสอนทางศาสนา

วรรณกรรมที่นำมาใช้ในพิธีศพ ไม่ว่าจะเป็นประเภทใด รวมทั้งการปาฐกถาธรรมกล่าวได้ว่า ได้ทำหน้าที่ที่สำคัญในการเผยแพร่คำสอนและจากตัวเนื้อหาของวรรณกรรมที่สอนให้คนผู้ยังมีชีวิตอยู่ ได้เข้าใจและพิจารณาเห็นถึงความจริงแท้ของชีวิตและสังขารของสิ่งมีชีวิตที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตลอด วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพยังได้กล่าวถึงการครองตนที่เหมาะสมในสังคม ตั้งแต่การประพฤติตนที่เหมาะสมต่อผู้อื่นในวรรณกรรมคำสอน และการไม่ละเลยต่อการร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนดังในเนื้อหาของวรรณกรรมอาถรรพ์ที่พยายามชักชวนให้คนมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น

วรรณกรรมเหล่านี้เมื่อพิจารณาในแง่ของวัตถุประสงค์แล้ว นับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมสังคมผ่านเนื้อหาของวรรณกรรม เพื่อสร้างสังคมที่ประกอบด้วยคนผู้มีความประพฤติตนที่สอดคล้องกัน ถึงแม้ว่าในความเป็นจริงแล้วจะมีไม่เช่นนั้นทั้งหมดก็ตาม จากการศึกษาก็จะพบว่าแม้เพียงคนส่วนน้อยที่ได้ตั้งใจฟังวรรณกรรมที่พระสงฆ์ได้การแสดงพระธรรมเทศนาเนื้อหาข้อธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า วรรณกรรมเหล่านี้เป็นสารที่ถูกใช้ในช่องทางที่เหมาะสมต่อสภาพบรรยากาศและบริบทของงานพิธีศพ ส่งผลให้เนื้อหาของวรรณกรรมเป็นที่จดจำและนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน โดยคนกลุ่มหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและกิจกรรมของชุมชน

จากการสอบถามและการสังเกตุการณ์พบว่า คนกลุ่มสูงอายุเป็นกลุ่มที่ได้นำเนื้อหาของวรรณกรรมไปใช้ในการพิจารณาเป็นข้อเตือนใจในชีวิตประจำวันของคนมากที่สุด และรองลงมาตามระดับอายุ ซึ่งผู้ฟังที่มีอายุในช่วงวัยรุ่นและเด็กนั้น ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าไม่มีความสนใจมากนักในเรื่องทางศาสนาอันเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ไม่ยาก แต่จากการสังเกตุพบว่าเมื่อมีการแสดงพระธรรมเทศนา ผู้ใหญ่ที่พาเด็กมานั่งฟังด้วยนั้น ก็จะบอกให้ลูกของตนนั่งให้สำรวมและพนมมือฟังพระเทศน์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าถึงแม้จะไม่เข้าใจ แต่การนั่งสำรวมตนในพิธีทางศาสนาก็ถือเป็นการเรียนรู้ทางสังคมประการหนึ่ง เป็นประโยชน์ทางอ้อมของการฟังการแสดงพระธรรมเทศนาด้วย

2. มีคุณค่าและมีบทบาทสำคัญต่อความสัมพันธ์ในสังคมชุมชน

กล่าวได้ว่าการตายของบุคคลคนหนึ่งถือเป็นที่สุดของชีวิต การกระทำ และหน้าที่ การงาน ความสำคัญของคนผู้นั้น ผู้ที่เคยรู้จักหรือเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้ตาย จึงต้องมาร่วมในพิธีศพ ทั้งเพื่อเป็นการเคารพต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย และมาเพื่อไม่ให้คนอื่น ๆ ในชุมชนกล่าวหาว่าไม่มีน้ำใจ ซึ่งเหตุผลนี้น่าจะมีความสำคัญมากในสังคมไทย เมื่อพิจารณาจากการร่วมหรือเสนอเป็นเจ้าภาพของพิธีในแต่ละวัน ทำให้อาจกล่าวได้ว่า พิธีศพเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจของผู้มาร่วมงาน และบ่งบอกถึงสถานภาพของผู้จัดงานเองด้วย

เมื่อพิธีการต่างๆ ได้ถูกจัดอย่างเรียบร้อยตามหลักประเพณีที่สืบทอด สิ่งที่ดีว่ามีความสำคัญและถูกให้ความสำคัญอย่างสูงก็คือ พระสงฆ์ผู้ที่จะมาการแสดงพระธรรมเทศนาและวรรณกรรมที่จะนำมาเทศน์ ทั้งสองสิ่งนี้ต่างมีความสำคัญและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง และกล่าวกันว่าหาเวลาไม้นมาช่วยงานศพได้ยากนั้น มักจะได้รับเงินปัจจัยสูง อันเป็นการแสดงถึงสถานภาพและบารมีของผู้ที่เป็นเจ้าภาพ ในขณะที่วรรณกรรมที่นำมาใช้นั้น ก็ต้องมีความเป็นพิเศษมีคุณค่าในตัวเองตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา

การกระทำที่ได้นิมนต์พระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงมาเทศน์ในงานศพได้นั้น เจ้าภาพในพิธีศพ มักจะกล่าวว่าทำให้ตนสบายใจขึ้นเนื่องจากถือว่าได้กระทำตามหน้าที่ของตนอย่างถึงที่สุดแล้วต่อผู้ตาย และเชื่อว่าด้วยความศรัทธาของกัมภีร์ดังกล่าวจะสามารถทำให้ผู้ตายได้ขึ้นสู่สภาวะที่ดีกว่าโลกมนุษย์อีกด้วย ซึ่งการนำวรรณกรรมเรื่องต่างๆ มาเทศน์ยังทำให้ผู้ที่มาร่วมงานรู้สึกว่ในขณะที่ฟังการเทศน์นั้น เป็นการได้ร่วมกันกระทำบุญแผ่จิตเมตตาไปให้กับผู้ตาย และได้เคารพผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายอีกด้วย

จึงอาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมที่นำมาเทศน์ในพิธีศพ มีบทบาทสำคัญในการช่วยทำให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ร่วมกันกระทำบุญให้กับผู้ตายผ่านช่องทางคือผ่านวรรณกรรมที่นำมาเทศน์ ไปสู่ผู้ตายด้วยความเชื่อว่าการเทศน์ดังกล่าวจะสามารถส่งผลไปถึงผู้ตายในทางที่ดี ดังนั้นการเทศน์ในพิธีศพจึงเสมือนเป็นการแสดงความเคารพ ความมีน้ำใจของตนเอง และเป็นการแสดงความมีส่วนร่วมของตนกับ กิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนอีกด้วย

3. เป็นส่วนประกอบและมีบทบาทที่สำคัญในพิธีศพ

การเทศน์ในพิธีศพนั้น กล่าวได้ว่า เป็นส่วนสำคัญที่สุดในพิธีศพ เนื่องจากทำให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์เพิ่มมากขึ้น ซึ่งภายหลังจากการเคารพศพตามประเพณีแล้ว การเทศน์ คัมภีร์เรื่องต่างๆ เป็นช่วงเวลาที่ทำให้คนที่มาร่วมงานได้สงบจิตใจและตั้งใจฟังธรรมเรื่องนั้น หรือ ปาฐกถาธรรมที่พระสงฆ์ได้อรรถาธิบายหลักข้อธรรมในเรื่องต่างๆ การเทศน์ในพิธีศพนั้นเป็นส่วนที่เพิ่มเติมเต็มทำให้พิธีศพสมบูรณ์แบบมากขึ้น นอกเหนือจากการจัดการกับร่างกายของผู้ตาย

ตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนเองแล้ว การเทศน์แบบสั่งสอนหรือการเทศน์ที่แฝงวัตถุประสงค์ดังที่เห็นได้จากผลการศึกษา

เป็นที่น่าสังเกตว่าเหตุใดคัมภีร์ที่นำมาเทศน์ในพิธีศพนั้น จึงสามารถปรับเปลี่ยนไปใช้วรรณกรรมประเภทต่างๆ ได้อย่างอิสระตั้งแต่วรรณกรรมอาณิสสส์ วรรณกรรมคำสอนที่มีการนำมาใช้ใหม่อยู่ตลอดเวลา การนำเอาวรรณกรรมมหาชาติมาเทศน์ การใช้วรรณกรรมตำนานหรือการปาฐกถาธรรมของพระสงฆ์ ซึ่งจากการศึกษาในเรื่องนี้สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่วรรณกรรมในพิธีศพสามารถเปลี่ยนแปลงเรื่องและประเภทไปได้เรื่อยๆ นั้น เป็นเพราะว่า ทั้งผู้ใช้และผู้ฟังนั้น เห็นว่าวรรณกรรมดังกล่าว มีส่วนสำคัญของเนื้อหาและความเชื่อบางประการที่เข้ากันได้กับความต้องการของผู้ใช้วรรณกรรม ที่จะนำมาแสดงในพิธีศพ เช่น หากต้องการบรรยายภาพที่สนุกสนานแต่ก็แฝงความรู้สึกที่เศร้าโศกก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์เทศน์ มหาชาติกัณฑ์นางมัทรี หรือหากเจ้าภาพต้องการตอบสนองความเชื่อของตนที่อยากให้ผู้ตายไปสู่สุคติ ก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง มาลัยโปรด เป็นต้น ทั้งนี้จากการจากการศึกษาพบว่า คนส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่ญาติมิตรหรือสนิทสนมกับเจ้าภาพมักจะขออนุญาตกลับหลังจากที่พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาจบ ทั้งนี้เนื่องจากถือว่าการการแสดงพระธรรมเทศนานั้นเป็นจุดประสงค์หลักในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอุทิศให้กับผู้ตาย

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพแบบล้านนานั้น จะยังคงมีการนำไปใช้เทศน์และประกอบในพิธีศพล้านนาต่อไป เนื่องจากพื้นฐานความเชื่อที่มีต่อวรรณกรรมเหล่านั้นยังคงหยั่งรากลึกลงไปในวัฒนธรรมและจิตใจของคนล้านนา การนำการเทศน์ในพิธีศพไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมประเภทใดก็ตาม ถือว่ามีความสำคัญต่อทั้งผู้ตายและผู้ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้การปรับตัวในการใช้วรรณกรรมประเภทต่างๆ เพื่อสร้างความยืดหยุ่นให้กับตัววรรณกรรมเองนั้น ก็ทำให้วรรณกรรมมีส่วนที่มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมและชุมชนเพิ่มขึ้น คือทำให้คนฟังเข้าใจเพื่อที่สามารถปฏิบัติตามได้ง่ายขึ้น ซึ่งจากเนื้อหาที่เน้นความเข้าใจในข้อธรรมต่างๆ ก็น่าที่จะทำให้วรรณกรรมเหล่านี้จึงยังคงความสำคัญในพิธีศพแบบล้านนาต่อไปในอนาคต.